Бр. ..... 1 .....
1 ПРИМЕРАК

СВЕСКА 1. и 2. — ЈАНУАР — ФЕБРУАР — ГОД VII (1926)

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ.
ženski pokret.

Уредник, **ВЕРА ЈОВАНОВИЋ**

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

САДРЖАЈ:

1. **Морал сељачког покрета** . . . . . Правда Ристић
12. **Улога Жене и Женских Друштава у социалном и културном препорођају нашег народа**. . . . . Катарина Јовичић
19. **Женске одлике у мушкој држави и мушке одлике у женској држави.** — М. и М. Вертинг . . . . . (Прев. Мил. Т. Петковићка).
31. **Права жена у савременом друштву**. — Б. Ганжен . . . . . (Превела Брат. Вукалић)
36. **Извештај са треће Конференције Мале Женске Антанте** . . . . . Др. Ксенија Атанасијевић.
44. **Другарски састанци Женског Покрета**.
    I. *Идеје водиље Женског Покрета.* О. Ј.
    II. *Развитак феминизма.* . . . . . Правда Ристић.
    III. *Треба ли жена да узме учешћа у политичком животу* . . . . О. Ј.
    IV. *Да ли жена треба да узме учешћа у комуналној политици* . . . . . М.
    V. *Жена и женско право гласа* . . В. Ј.

Белешке:
Програм рада нове Управе Женског Покрета — Д. Мародић. Osnivanje Ženskog Pokreta u Ljubljani — А.

7/1926

ЦЕНА 10 ДИНАРА

366/42

I ПРИМЕРАК

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 1. и 2. ЈАНУАР — ФЕБРУАР ГОД. VII. (1926)

Морал сељачког покрета

1.

Двадесетом веку се прориче да ће бити сељачки век Скоро у свим европским земљама осећа се данас једна јака потреба враћања селу. На све стране јављају се сељачки покрети, оснивају се земљорадничке и сељачке странке и организације, говори се чак о стварању једне зелене интернационале.

Са сваким већим друштвеним покретом био је обично истакнут и један програм у коме су била изложена морална. начела на којима се тај покрет оснивао, и у којима су правац и циљ његовог рада били обележени. Тако су начела великог грађанског покрета за време француске револуције била изражена у Dèclaration des droits de l' homme et du citoyen, а велики раднички покрет XIX. в. основао се у главном на идејама изложеним у манифесту Маркса и Енгелса.

Садашњи сељачки покрет јавио се без свог нарочитог програма. Разлог томе, лежи можда у томе, што се сељачки покрет био схватио у почетку више као један сталешки покрет, којим се и за сељаке тражило од прилике оно исто што су и остали сталежи тражили за себе. Политичка права сељака оснивала су се као и политичка права осталих грађана, на начелима француске револуције, а сељачке организације стварале су се по угледу радничких синдиката и организација.

Са једним тако општим, шаблонским програмом могао се сељачки покрет само почети, али кад треба организовати један покрет који може имати толике важности и размере као што изгледа даће данашњи сељачки покрет имати осећа се потреба за једним прецизнијим програмом.

Између рада грађана, фабричних радника и сељака има и сувише велике разлике, да би се њихов рад истим програмом могао организовати. Осим тога, после европског рата, услови живота и рада толико су се измєнили, да идеје фран-

дуске револуције, као и социјалистичка начела, не одговарају више ни садашњим потребама варошана и радника, а камо ли сељака.

Да би се сељачки покрет могао рационално организовати он би требао да има један свој нарочити сељачки програм, удешен нарочито према раду сељака, према условима под којима он данас ради и функцији коју његов рад у данашњем друштву треба да испуни.

Док се један такав програм не састави, док се идеологија сељачког покрета не изради, ми ћемо у овом чланку покушати да из саме природе сељачког рада, и приликама у којима он данас живи, изведемо главна морална начела на којима би се један модеран сељачки покрет могао оснивати

2.

Да би се један покрет могао развити мора се прво отклонити све оно што његовом развитку смета. Из тог разлога обично су велики друштвени покрети почињали с једном деструктивном борбеном фазом, у којој је требало старо порушити, да би се ново могло сазидати. Тако на пр. у XVIII веку главне сметње развитку рада буржоазије биле су привилегије, које су племство и свештенство у оно доба имали. Оборити те привилегије, изједначити политичка права свих грађана, дати им свима исте слободе, био је најпречи задатак француске револуције. У XIX веку, опет оно што је највише сметало развитку машинског рада, била је индивидуалистичка економна организација европског друштва. Срушити стару економну организацију и заменити је једном новом, која би боље одговорила потребама машинског рада била је главна тежња социалистичког покрета.

Садашњи сељачки покрет разликује се од ова два пређашња покрета прво по томе, што он нема потребе да почиње са једном деструктивном фазом. Он се јавља у једно време кад су сељацима сва политичка права већ призната. Упогледу политичких права сељаци не само да су изједначени са осталим грађанима, него се донекле налазе у једном привилегисаном положају.

У времену кад је народ суверен, сељацима који представљају највећи део народа, припада и највећи део суверенства. Што се економне организације тиче, после европског рата, стара ев-

ропска економна организација постала је немогућа, и она се сама од себе руши и мења. Скоро све европске државе увиђају и саме потребу аграрних реформама и то у корист сељака, а у неким земљама оне су донекле већ и изведене. Сва она права за која су се буржоазија и радници прошлих векова борили, сељаци их данас имају.

Па ипак сељаци нису задовољни. Они пате, само они не пате више од невоља потиштених и бесправних, они пате од невоља суверена. Сељак није више сиротиња раја, која никаквих права нема. Он би се пре могао упоредити са нејаким Урошем, коме по закону сва права припадају, али он нема снаге да их брани. Ако је сељак, још и данас експлоатисан, то не бива толико за то што он законима није заштићен, колико што он сам дозвољава да га експлоатишу. Он не страда данас што нема политичких права, него што не уме њима, да се користи. Он не страда више што нема права гласа, него што његов глас, данас много вреди, па се сви отимају о њега. Он не пати више зато што га презиру и руже, него зато што му ласкају и што га обмањују. Он не пати више од тирана, него од демагога, а највише од свога незнања.

Сељаци немају више потребе, да војују у начелу за своја права. Они треба само да науче да права која имају искористе, прошире, да их паметно употребе, да науче, да својом личношћу и својим радом самостално управљају и владају, треба да се издигну на висину својих права, једном речи, ваља да изуче свој занат суверена.

У свему том треба да их помогне и руководи сељачки покрет. Сељачки покрет може дакле да почне одмах са једном конструктивном фазом, којој ће бити циљ: организовање сељачког рада.

3.

Да би се један рад могао организовати мора се прво тачно одредити његов циљ.

Сељаци немају исти предмет рада који имају фабрички радници, па стога и њихови радови не могу бити на истој основи организовани. Фабрички радници израђују оно што људима треба. Они раде непосредно за људе, и за то морају и свој рад према људским потребама удешавати. У исто време они живе од зараде, коју од људи за свој рад добијају. И живот и рад фабричких радника зависни су од дру-

штвених односа, зато је и раднички покрет, био на првом месту један социјалан покрет.

Сељак не ради непосредно за људе, него за земљу. Он не живи од онога што му људи дају, него од онога што земља производи, њега земља храни, а не људи. И својим радом и својим опстанком он је много више везан за земљу, него за људе Његов живот и рад не зависи толико од друштвених односа колико од природних прилика. За сељака је много важније питање, да ли ће бити суша или ће киша падати, да ли ће жито понети, шљива родити итд. него која ће партија бити на влади. Имајући више посла с Богом и с природом, него с људима сељак је више религиозан, но што је социалан. У дну своје душе сељак је увек више паган који обожава природу, него Хришћанин, који воле човечанство „Сељак“, каже Ћипико, „више воле плодну земљу, но мајку рођену, јаче воле вола по срцу побратима но брата рођеног .

Пошто је сељак својим радом више везан и својим опстанком више зависан од Земље, него од људи, то се и сељачко питање не може никад решити само друштвеним реформама. У својој суштини сељачки проблем, није толико социалан колико је природан проблем, и с тога један сељачки покрет, који би ставио себи у задатак, да сељачки проблем реши, морао би бити организован на једној много широј основи но што је био организован раднички покрет. Везан непосредно за земљу, рад сељака се не може организовати на основу друштвених односа, он своју основу мора тражити у односу у ком човек стоји према земљи.

Још за време европског рата, један француски кореспондент, који се у то време налазио у Русији, писао је у једном допису у Temps-у, да оно што руском сељаку данас треба, то је једна религија земље. Ми мислимо, да је он асваком сељаку у сваком добу потребна.

Човек и земља чине у природи једну радну целину. Земља производи оно што човеку треба и својим радом га одржава а човек ради за земљу и својим радом учествује у њеном стварању. Између човека и земље постоје односи узајамности, који се оснивају на измени услуга Организовати ту измену услуга, организовати њихов међусобни рад, тако да човек добије од земље и она од њега све што им треба, а да се ни једно од њих не исцрпе, довести у потпуну равнотежу њи-

хова примања и давања, то би требао да буде главан задатак сељачког покрета.

Пре но што се буде решавало, како ће производи земљини бити подељени међу људима ваљало би се прво постарати да земља нешто произведе, јер нам се иначе може врло лако десити оно што се бољшевицима десило у Русији. Поделом земље међу сељацима, друштвени односи били су по њиховом мишљењу идеално регулисани, али за то што односи између сељака и земље нису били регулисани како ваља, сељак није земљу радио. Земља није ништа давала и наступила је глад.

Један између осталих узрока дачашњег сељачког покрета била је и несташица сировина, која је наступила после европског рата. То је изазвало једну економну кризу, која се може решити једино интензивнијом производњом сировина. То је у исто време и нагнало европске државе да обрате већу пажњу сељацима као непосредним произвођачима сировина.

Пошто непосредан произвођач сировина није у ствари сељак, него земља, данашња економна криза може се решити само тако, ако се земља покрене на интензивнији рад.

Да би земља могла дати свој максимум производа, мора је човек својим радом помоћи. Човек не сме земљу експлоатисати и исцрпљивати, него је мора култивирати и неговати. Мора се старати, да она буде увек у повољним приликама за рад, не сме се ограничити само на то да је помогне у оном што њему непосредно треба, него се мора бринути о њеноме општем благостању. Мора радити на њеном општем унапређењу, јер само једна напредна земља, може бити способна за интензивну производњу и дати човеку повољне услове за живот.

На међусобном раду, који земља и човек једно за друго раде, оснивају се њихова природна права. За то што земља човека храни, човек је дужан да је помаже у раду, као што сваки онај који својим радом доприноси унапређивању земље има природног права, да тражи од сваког оног, ко од земље живи, а то смо ми сви, да његов рад цени и његов живот поштује. Пошто на одржавању и унапређивању земље не раде само људи, него и друга жива створења као биљке и животиње, и она имају исто тако своја природна права као и чо-

век. Талас братства, који је досад захватио само човечанство, проширује се са сељачким покретом на целу природу.

Из заједничког рада човека и земље, из љубави коју човек осећа према земљи и дужност коју према њој има развија се култ земље, који се може сматрати као природна подлога сељачког рада, и стога би као прву тачку сељачког програма ваљало ставити: *култ земље*.

4.

Главна одлика сељака нашег доба, налази се у томе што се он у свом раду служи машинама. Сви они проблеми које је машински рад собом донео, тичу се данас сељака исто тако као и фабричких радника.

Машински рад је изазвао три велика морална питања: 1. питање о односу у коме човек стоји према свом раду. 2. питање о односу у ком човек стоји према машини. 3. питање о односу људи међу собом.

5.

Човек употребљује машину за то да не мора сам да ради. Било би логично претпоставити, да што се више буде машински рад развијао човек ће све мање морати сам радити. Међутим, десило се нешто сасвим противно. Што се машински рад више развијао, и човек је све више радио. То је изазвало питање: кад мишина ради за човека, зашто онда човек ради? Као одговор на то питање, јавила се теорија о потреби трошења снаге код човека. Човек не ради само за то да би набавио оно што му је за живот потребно, него и за то да би снагу, која се у њему производи могао потрошити. Као и све природне потребе човечије, тако и потреба трошења снаге мора бити задовољена. Проблем живота не састоји се за човека само у томе како ће своју снагу за рад потрошити.

Нарочито за сељаке и раднике питање о трошењу снаге постало је данас једно врло важно питање. И једни и други трошили су досад своју снагу радећи већином механичке радове, које данас машина ради. Немајући више потребе, да сами те редове израђују, они морају тражити неки други начин на који би своју снагу за рад могли потражити.

Како и сељаци и радници представљају велику већину становништва једне земље, њихова неупотребљена снага представља једну огромну количину неупотребљене друштвене снаге. Услед велике количине незапослене снаге, која сваким даном све више расте питање трошења снаге које се досад сматрало, као једно лично питање човечије, постало је данас једно опште друштвено питање. Сме ли једно друштво, да пусти да се тако велике количине друштвене снаге узалудно растурају у играма, спортовима, другим непродуктивним забавама, или што је још горе, излагати се опасностима до та огромна количина људске снаге, немајући одушке, експлодира једног дана у некој револуцији или рату, као што се то већ десило 1914. Да би се евентуалне штете и опасности избегле друштво мора у своје руке узети организовање трошења снаге својих чланова.

Сувишна радна снага једног друштва, може се запослити само тако ако се поље друштвеног рада прошири. Већ са социализмом поље рада једног друштва било је проширено на старање о добру целог човечанства, са сељачким покретом оно ће обухватити целу природу. Одржавање и унапређивање планете земље представља једно тако разноврсно и широко поље рада, да се сва људска снага може на њему запослити, све људске потребе рада потпуно задовољити.

Независно од тога на који ће се начин питање рада решити, самим тим што је то питање постављено, учињена је једна велика револуција у нашим појмовима о раду и човеку. Човек се не сматра више само као једна животиња, која постоји за то да живи, него као један организам у коме се производи снага, која у раду треба да се потроши. Ми не можемо више, да кажемо, да радимо за то да живимо, него да живимо, за то да радимо. Рад није више средство, него циљ живота. Поред оног рада, који човек ради због опстанка, пост ји још један рад, који човек ради због самог рада, ради га зато што осећа потребу и што воле, да га ради. На тој природној потреби рада, љубави коју човек према свом раду осећа, осећању, које човек има, да је због тог рада створен и да због њега постоји оснива се: култ рада.

Модеран сељак не мора више бити један проклет и несретан створ, који у зноју свога лица свој насушни хлеб зарађује. Истина, обећани Месија није дошао да га од тог рада

разреши али човек је пронашао машину, и она га је ослободила од мучног рада за насушни хлеб. Ослобођен аутоматског ропског рада данашњи сељак има могућности да живи као потпун човек, који не ради само за свој опстанак, него може и своје потребе да задовољи како њихова природа изискује.

Један модеран сељачки покрет не може се ограничити само на то да организује код сељака њихов рад за опстанак, него их мора руководити и у задовољавању њихових потреба рада, које су по нашем данашњем схватању важније од потреба опстанка.

Пошто се рад, који се због трошења снаге ради, не ради због опстанка, него из љубави према самом раду, ми ћемо *култ рада* ставити као другу тачку сељачког програма.

6.

Машина чини човеку велике услуге, али само под условом, да човек не ради исте радове, које и она. Чим човек хоће, да ради оно што и машина, он одмах у њој налази једног опасног и немилосрдног конкурента.

У стварању радничког пролетариата машина је имала можда већег удела, но капиталисте. Радећи брже, правилније и јефтиније него човек, она је учинила, да нико нема више рачуна, да даје људима на израду, оне радове које машина може да ради. Ручна техничка виртуознозт, која се пре проналаска машине тражила и плаћала, постала је у радовима које машина израђује непотребна и излишна. Као што неки артикли, кад изађу из моде или употребе, морају да се продају испод цене коштања, тако има радника чијем раду пада цена, кад се неки нов начин рада или живота усвоји, који њихове услуге чине непотребним и излишним. Радник, који није према вредности свога рада довољно плаћен постаје пролетер.

Пролетариат се обично ствара кад се деси нека велика промена у организацији или у начину живота или рада неког друштва.

На пр. у доба најамничких ратова, после свршених ратова, обично се стварао један војнички пролетаријат или кад се уведе неки нов начин администрације ствара чиновнички пролетариат, кад се деси нека велика промена у идејама ствара се интелектуалан пролетариат.

Увођење машинског рада у пољопривреди изазвало је стварање сеоског пролетариата. Сељаци, које је машина у раду заменила постали су на селу непотребни и неупотребљиви и били су принуђени да иду у варош да траже себи други посао.

Конкуренција машине може се избећи само на два начина или да се машински рад сасвим укине, или да се учини са машином известан компромис.

Укидањем машинског рада и враћањем ручном раду подигла би се истина цена ручног рада, али тиме се не би ни радницима, ни сељацима велика услуга учинила.

Питање рада или трошења снаге, не састоји се у томе да се човек по што по то запосли, него да се сваком човеку пружи могућност, да ради онај рад на коме би он своје потребе трошења снаге најбоље могао задовољити. Природан рад човечији је: комбиновање, а комбиновање је свестан рад. Човек може дакле само у свесном раду своје потребе рада задовољити онако како њихова природа захтева. Укинути машински рад, значило би вратити опет сељака и радника оним ропским, тешким и досадним механичким радовима, направити од њега несвесног аутомата, укратити највећем делу становништва могућност да мисли и да ствара, да своје природне потребе рада рационално задовољава.

Машина чини и сувише велике услуге човеку да би он имао интереса да њен рад укида. Место да га укида, много је боље да га задржи, али да његов однос према машини тако регулише, да од њеног рада има само користи, а никакве штете. То ће најбоље постићи ако између њега и машине изведе једну врсту поделе рада. Машина би радила. оне радове, које човек не може или му је тешко да их ради, а човек би радио оне радове, које машина не може да ради Тако би машина радила механичке радове, који не одговарају човечијој природи рада, а човек би радио свесне радове које машина није способна да уради. Човек би замишљао, комбиновао, организовао и управљао радом, а машина би израђивала и извршивала оно што је човек замислио.

На тај начин би сваки имао своје тачно одређено поље рада. Радећи сваки други посао, развијајући се сваки у другом правцу, човек и машина не би више сметали једно другом, него би се својим радом допуњавали.

Стварање сељачког као и радничког пролетариата може се данас спречити само реедукацијом сељака и радника И сељак и радник морају напустити свој стари посао, морају се издићи на један виши ступањ радника, место механичких, занатских морају постати свесни, уметнички радници. И сељаци и радници морају бити на чисто с тим, да њихов једини спас лежи у развитку њихове свести. Они су и сувише прилике досад имали, да се увере, да ни слобода, ни политичка права, ни власт, ни земља, ни новац не вреде ништа, ако човек нема свести која ће их употребити и њима се користити. Све су то само средства, која вреде само онолико колико могу, да послуже стварању неког циља, Онај ко има само средства, а нема свести која ће га научити, како ће њима да се послужи, неће од њих никакве користи имати.

Користећи се њиховом неразвијеном свешћу људи су од сељака и радника створили робове и своја оруђа, али машина ће, ако не буду имали свести, од њих начинити да постану нешто што је много горе него бити роб или туђе оруђе, а то је: бити један неупотребљив и непотребан члан друштва.

Мислимо да су то довољни разлози, да ставимо развитак *свести*, као трећу тачку сељачког програма.

6.

Машина је учинила да сељак који по природи свога рада не би био социалан, постане социалан.

Сељак, који ради машином не може да ограничи свој рад само на задовољавање својих домаћих потреба. Машински рад се исплаћује само ако се ради на велико, па и сељаци, кад буду радили машинама биће принуђени, да раде на велико. Рад на велико, не може радити један појединац, него се мора радити у групама, и то ће нагнати сељака, да се удружује.

Производећи више но што њему и његовој породици треба, радећи уз помоћ других људи, сељак ће много више осетити потребу друштва и услуге других људи но раније. Њему ће прво требати друштво с којим ће радити, треба ће му пијаца на којој ће вишак свога рада продавати, осетиће потребу саобраћајних средстава, власти која ће његове од-

носе с другим људима регулисати и зајемчити му безбедност. Радећи више и компликованијерадове и његове потребе рада ће се повећати. Осећаће потребу машина и алата, које не може сам направити, осетиће потребу вишег образовања, угоднијег живота и т. д.

Специализација, коју машински рад собом доноси, чини радника савршенијим али у исто време непотпунијим. Специализовани радник није потпун радник, то је радник, који неизрађује цео посао, него само један део рада. Та непотпуност чини да машински радници зависе много више један од других, но ручни, и та зависност ствара међу њима узајамност интереса. И сељак који ради машином мораће се силом околности специјализовати и тиме ће постати зависан од друштва и сњим солидаран. И ако буде производио много више од примитивног сељака, он неће више бити у могућности да се сам својим радом одржава, него ће се одржавати изменом производа свога рада са производима варошког рада. И село и варош припадаће истој радној целини. Да би се потпуност те целине одржала, измена услуга, која између села и вароши постоји мора бити тако регулисана, да село од вароши прими тачно онолико, колико је њој дало, и обратно. Сваки покушај експлоатисања било од села или вароши, водио би исцрпљењу експлоатисаног а од чега би и експлоатисани и експлоататор страдао. Исцрпљење вароши водило би уназађивању и подивљавању села, а исцрпљење села донело би собом исцрпљење сировина, што би проузроковало глад и немогућност рада у вароши.

Пошто се тачна измена услуга може само правдом постићи, ми ћемо ставити *Правду*, као четврту тачку сељачког програма.

У култу земље, рада, свести и правде, била би изражена основна начела једног модерног сељачког покрета.

Правда Ристић.

Улога Жене и Женских Друштава у социјалном и културном препорођају нашега народа*)

У данашњем друштвеном систему, сваки човек има одређену улогу: да принесе свој део напора, да поштеним радом одржи себе, помаже ближње, а преко њих свој народ и цело човечанство. Само такав рад може дати човеку дубоку, јаку и трајну радост; а да се такав осећај створи потребан је један услов — љубав према раду који се предузима, и у који треба ући и свом пажњом и карактером. Тек такав рад личи на рад генијалног уметника, који ствара своје дело у одушевљењу; кога невоље у неку руку подигну, где у жестокој борби противу препрека, воља и разум, помагани стрпљивим радом, стварају дело које је израз највишег осећања снаге.

Чврста воља, разум и стрпљиви рад наше жене створили су широм целе краљевине горостасан пример сјајних резултата, удружених напора. Око тристотине удружења: хуманих, социјалних, професионалних, националних и интернационалних су израз њене духовне снаге.

У непрекидном раду који уздиже дух, у сталном општењу са законима стварности, стиче се мудрост; личност се развија, човек проналази у себи непознате слојеве енергије; ум се изоштрава у непрекидном додиру са тешкоћама које треба савладати, човек удваја вреднсћу и умне напоре.

Постанак и развитак наших Женских Друштава су верна слика поступности и приближавања идеалу.

Рад је једини разумљив облик индивидуалне бесмртности, јер на тај начин једино ми и сарађујемо на великом делу нашега народа, преко њега и за људску заједницу-човечанство.

Из дубине раднога света диже се нова вера која ће сложити најразличитије раднике и омогућити им сарадњу на јединственом програму васпитања, јер оно даје облик и правац цивилизације, оно има да води човечанство истини и љубави.

Једини начин за рад на добру друштва је да буде енергичан, смишљен, организован и праведан, а те особине се задобијају само непрекидним удубљивањем у проблеме рада. Вредност рада је таква да она даје души такав полет какав могу дати само мистична веровања.

*) Предавање одржано на скупштини Народног Женског Савеза октобра 1925. године, у Скопљу.

Наше жене су деловале као мистичари. И тако рад, некористољубив а срчан, добије сву величанственост, јер у томе и лежи вечити ток Добра.

Једна мала група напредних жена уздигла се до висина Истине, која гласи: Рад је највише оваплоћење духа. Та истина даје бескрајну вредност индивидуалном животу, јер је рад средиште живота, јер рад скупља у себе памет, снагу, жеље и енергије. Тачан рад потчињава мисао стварности, и само такав је круна наших сталних наклоности, наших дубоких тежња.

Напрегнувши сву своју снагу наше напредне жене су могле кроз густе наносе предрасуда и заблуда да уђу у дубоку истину, да је рад божански акт, дело стварања и да се њему потпуно предаду. И слабије могле су паметним распоредом и управом своје снаге створити велика дела. А сваки посао започет са срчаношћу прикупља око себе савезнике. Чим смо се решили да нешто корисно започнемо из дубине разума и осећања нашег дижу се идеје: читава мобилизација се ствара не само од унутрашње енергије већ и сви дивни духови наше прошлости притичу нам у помоћ, храбре нас и потстичу. Понекад, и туђа зла воља може да буде од користи. Потпомогнути тако успевамо, а успех даје полета души и удваја снагу.

У прошлости наша жена својим неуморним радом у чисто породичном кругу одржава свест о народној величини и снази и кроз народне песме, које она зна напамет, одржава витешки дух наших синова, који су својом издржљивошћу, јунаштвом и скромношћу задивили свет и извојевали васпитачици нашег народа, нашој дивној мајци, хвалу и славу широм целог света.

Својом радљивошћу створила је домаћу индустрију у коју уноси сву лепоту своје душе; а својом свешћу и подстицајем да је снаге својим синовима да се свом снагом и свом мисли посвети раду за боље место свога народа у великој људској заједници, задржавајући за себе тешко бреме око подизања и васпитања прихватнице и узданице народне: око одржања огњишта и вере своје.

Једна скромна замисао, незнатна ситница, ствара читаве организације идеја и осећања.

Наше жене раде са радошћу и утврђују истину, да је најпостојанија срећа онда кад се све умне и физичке моћи прикупе за стваралачки рад на добру свога рода. Још више,

оне скупљају у себе искуство, размишљања и проналаске активних духова. Време, тај пријатељ мислилаца, појачава њихов рад, прибира залихе духовних моћи. Скупљене умне снаге пружају своју мудрост и своју ведрину хиљадама срдаца, а своју светлост хиљадама малих умова. Простране су области рада наших жена на културном преображају нашега народа, а основа им је *васпитање* које је опет основни елеменат социјалног прогреса. Схватајући и сасвим тачно, да је за социјални преображај народа почетак у индивидуалном васпитању, прве манифестације удружених напора наших предузимљивих жена су у женским радничким, занатским школама за девојчице ситних трговаца, занатлија, земљорадника, а по мањим местима и чиновника и трговаца. Циљ овим школама, које су отваране иницијативом Женског Друштва, првих женских организација са одређеним смером, и са врло скромним средствима, био је да се згодним и сасвим прикладним програмом, оспособе младе девојке за самосталан а користан живот, да се писменост подигне, а основна знања из матерњег језика, рачуна, земљописа, народне историје и веронауке задобију.

Оспособљавајући овако много особа и пуштајући их у народ наоружане основним знањима оне подижу културни ниво женске омладине, будућих матера и васпитачица нових поколењa; оне развијају и образују карактере и просвећивањем њиховим у опште ствара се социјалан напредак. Те младе девојке подржавале су својим радом читаву породицу, која би пала на терет општини; оне су потпора својој браћи и сестрама: вредне другарице својим мужевима, ваљане грађанке.

Значај ових школа се не може још довољно проценити, јер живимо у времену славном, на почетку нове ере у историји Човечанства; тек ће потоње генерације бити у стању да даду правилан суд о овим знаменитим радионицама у којима се ковала жена, која је својим животним радом преображавала наш народ таквом брзином да јој нема равне у културној историји европских жена. Радничке школе представљају моћну силу која служи развијању породичних, хуманих, грађанских, патриотских осећања већега дела женске омладине. Тако се преко личног васпитања, као основног, дошло до породичног, социалног и националног васпитања, Ове сукцесивне етапе васпитања вршене су са великим разумевањем, према правим народним потребама. Радничке школе

су биле не само иструктивно него и васпитно оруђе; још више, оне су потврда, да је прогрес народног васпитања у зависности са акцијом приватне иницијативе. Отварањем оваквих практичних школа наше жене су погодиле пут ка новој активној школи нашега века; оне су развиле латентну активност наше сиромашне женске омладине и упутиле је у службу своме ближњем, својој породици, тој основици људске заједнице, своме роду, целини; таквим радом наш жене су достигле врхунац у васпитном циљу и заслужују признање са компетентне стране.

Али значај удруживања није само у добру омладине; онə је и у самој дружби удружених жена са различитом и неједнаком културом, богаством и друштвеним положајем. Само замисао ствара организацију у којој се тако различити елементи узајамно глачају, дотерују, у којој дух солидарности доминира; јер их заједнички циљ спаја. Чланице са највишом школом цене напоре и добру вољу оне своје сараднице на општем добру која није била срећна да кроз школу стекне већ готове и примењене методе рада; али која, без зависти, гледа у њој свога вођу у послу, помаже је; и обе стварају величанствена дела. Па не само то, оне подједнако доприносе замишљеном циљу и стварају огромна народна богаства, силне Домове: Дом Ученица Средњих Школа, Дом Кола Српских Сестара, Дом Материнског Удружења, Болница Женских Лекара, Летовалишта и т.д., који задивљују странце и који признају, да њихове жене имају већ право гласа, али да таквих установа нису имали. — Женска друштва су неимари општег благостања.

У непрекидном додиру са позитивним духовима, наша жена је умела да створи и одржи такав демократизам и у томе је оповргла западњачко мишљење, да је жена у опште конзервативна и као аква кочница прогресу. Добар део заслуга за демократизам нашег народа лежи у тој размени мисли жена из различитих слојева на друштвеним састанцима и скупштинама. У нашој уједињеној отаџбини нема те подвојености међу женама као што је то међу људима; ни вера, ни племе, ни покрајина, ни партија. У Народном Женском Савезу су окупљена сва друштва из целе земље. Историчари и социолози будућих покољења величаће овај факат и одаће признање женином раду на општем добру.

Пробуђена и развијена активност жене тражи још веће поље за рад. У полету учини вам се да све препреке руши и својим финим и проницљивим духом ствара организације са циљевима који би за људе били скоро немогућни, а да не изазову сукобе. Рад жена на одржању свести у наше поробљене браће, на моралном подизању и подржавању истакнутих људи у њиховој истрајности да очувају колевку нашега племена да им одрже дух, да не клоне у насртљивој пропаганди туђинаца, је просто несравнен. Рад њихов је толико снажан, јер је против стајао сили разноврсних народних угњетача, а нигде нису употребиле силу. Коло Сестара је установа Удружених Жена тако познато и тако организовано, да за сада нема већега места где немају својих подружина исто као и Женско Друштво. За сада то су две највеће женске организације са највећим бројем удружених чланица.

У данима највећих страдања наша жена стојички подноси терет и ударе. Несрећа народа ствара још већу енергију; она је болничарка; сва женска удружења као једно лице остављају мирнодопски рад и сва су у служби отаџбине, за њен спас и добро. Оне су патриоте каквих свет не познаје, јер наша жена уме да се одриче и живота, кад је то потребно.

Страшни рат је оставио за собом праву пустош. Скрхана болом за изгубљеном личном срећом, надом и поносом, она се још једном напреже да својим ближњим буде од помоћи и ствара такве установе и са таквим полетом, да се питате, откуд снаге преостаде, иза толиког јада који је претрпела од дугог рата. Једна за другом нижу се установе да изгладе социјални ниво свију, да збришу заблуде, да поправе што се да поправити, увек се држећи, да свако дете, сваки има право да га друштво помогне у доба немоћи, да би био користан доцније, и једно за другим стварају друштва и установе као: Материнско Удружење са својим величанственим Домом, друштва за заштиту напуштене, сиромашне,п осрнуле и слепе деце, обданишта, забавишта, више занатске школе, ћилимарске школе, школе за везиље, Домови Милосрђа, дом ученица средњих школа, ђачке трпезе и толико других хуманих и патриотских друштава да се човек чуди откуд толико прегаоштва. Одбор госпођа Књегиње Љубице подиже чак цркву и школу у Штимљу и т. д.

Удружене стварају чудеса. Њен друг, реч је о ономе

који разуме, није никад потцењивао њен рад у кући и породици: он се изненадио њеној моралној снази у исполинској борби са толиким несрећама у рату, кад је човек с оружјем у руци вршио дужност према целини, а њој неспремној оставио сав терет незбринуте породице, сву част дома и Отаџбине; а није било лако борити се са непријатељем, који је употребљавао сва средства да народ помори и материјално и морално, и да сломије стуб породице.—

Човек се просто задивио величанственим резултатима њеног на очиглед ситног рада на добру друштва, на социалној правди, на лечењу дубоких рана које рат оставља за собом. Силом гурнута у најстрашнији вртлог, она изалази очеличена. Њен се видик проширује, њено сазнање да је она важан, управо важнији, фактор у људском друштву, гони је на веће учешће у заједничком раду за добро целине. Она увиђа да Држава цвета кад су сви њени грађани и грађанке задовољни а то се постизава кад се сви способни мобилишу на рад за њено добро и кад сви сложно прегну да из незнања и мрака извуку своје земљаке. Ствара се женски покрет са изразитом тежњом, да се жена просвети најпре, јер је она васпитач највеће вредности и што она у душу детета запише, никакве школе нису у стању да избришу. Покрет прибира око себе напредне духове, ствара домаћичке школе за сељачку женску омладину, проучава прилике на лицу места, отвара курсеве за неписмене, држи јавна предавања у народу о најосновнијим хигијенским знањима, све на практичној основи. Женски покрет је социални фактор првокласне вредности. Он је израз велике снаге и знања данашње жене. Њене организације су у стварању са тако снажним полетом, да ће убрзо напоредо стати поред ових већ поменутих старих женских друштава. Државници истинске вредности увиђају значај и моћ женских организација и верују, да ће по структури и циљевима бити надмоћније од партијских организација.

Удружене подижу свој моћни глас противу заблуда које културно заостали људи одржавају да би прогрес ометали, против неправде укорењене дугом навиком из доба кад је земљом нашом непријатељ, туђинац владао, кад је човек бранио огњиште, а жена га одржавала, кад је жена имала ограничено али тако важно поље рада, јер је она за све време

одржала свест о нашој величини и по њеним ситним радовима налазили своје сународнике свуда где их је туђинска рука развејела. Из тих побуда створиле су жене професионална друштва, која са осталим улазе у састав Народног Женског Савеза, а преко Савеза су у вези са међународним женским организацијама са универзалним програмом: *право жене и детета.*

Удружене жене око Покрета гласно траже права која им припадају као социалном фактору првокласне вредности, и добиће их чим васпитањем широких маса достигнемо до идеала, да се сваки човек, свака жена цени само по својој интелектуалној и моралној вредности и кад предрасуде рођења (пола), новца отпадну. Организиване жене теже да васпитање народа замени данашњу партиску политику, која дели људе и коју не воде увек најбољи представници нашег народа; оне верују, да ће школа и приватна иницијатива извршити тај преображај и онда ће тек стати на место које јој по њеном раду припада.

Да убрза ток ка добром, ка правој култури, жена улали у организације, које се боре против социалних зала, заосталих из доба мрака; противу трговине белог робља, противу проституције у опште, а нарочито регуларне, противу алкохола, и свега што убија и руши породицу, темеље људског друштва. Да би задобијену слободу огњишта и домовине сачувала ступа у организације међународног значаја. Женска Мала Антанта уверена, да само у споразуму народа лежи мир целога света и сигурност породице. Да облагороди свет, да подигне културни ниво, и подржи, охрабри културне пионире, ствара друштва „пријатеља уметности“ са много успеха и чини част читавом народу.

Женске организације се старају да што већи број жена добију савремену просвећеност „како би наш народ што пре стао напоредо са осталим западним народима, које смо тако дуго чували од најезде некултурних завојевача, а који су нас омели у прогресу.“

Женске организације имају своја гласила, своје школе, радионице и клубове које саме издржавају.

Закључак:

1. У доба политичке зависности рад жена је ограничен само на породицу. Њеном се раду има приписати факт

да се за дуго робовање одржала национална свест, вера и обичаји: ношња и вез и да се сачувала наша породица и задруга од туђинских насилних и политичких одређивања.

II. Са слободом домовине жена проширује своју делатност и изван породице. Удружује се ради своје добре околине, своје општине и оснива друштва са чисто хуманим циљевима, према локалној потреби.

III. Са живљим саобраћајем и већом просвећености јављају се потребе за удруживањем жена на широј основи са замашнијим циљевима. Најпре су то социјална и патриотска а за тим професионална, просветна и међународна друштва.

IV. Сва женска друштва су чланови једне моћне организације, Народног Женског Савеза.

Катарина Јовичић.

Женске одлике у мушкој држави и мушке одлике у женској држави.

I Принцип обрнутости у једнополној влади

(Наставак)

Види се да владајући пол, био човек или жена, није био никад убеђен у природну диспозицију другога пола на послушност, да би се задовољио глас природе. Стално је био у помоћ узиман закон као принудно средство, да би се оно изнудило што је природа занемарила.

За чињеницу да је жена владала у Египту над човеком говорн често то што се помињу жене као „владарке," као „господарице," у египатским текстовима. Људи ословљавају своју драгану у љубавним писмима као своју господарицу. У пословним писмима говори човек о својој жени као о владарки. Сад је од значаја то што пристрасни Египтолози, као Макс Милер и Ерман не могу да пређу преко ових израза а да интерпретацију не подведу под једно гледиште сокачког мишљења мушке државе. Макс Милер[1]) пише да је такав назив жеие потпуно неразумљив. Код Ермана и Клепса[2]) се налази уз реч владарка један ножни знак, то значи „тражени израз за његову жену."

[1]) Љубавна поезија старог Египта.
[2]) Из харигија краљевског музеја,

У Спарти су људи били поданици женама. Плутарх каже на различним местима[1]) да су Спартанке биле једине жене које су владале људима. И Аристотело[2]) каже са разумљивом јасношћу: „Борбени и ратни народи као што су Лакедемонци, потпадају стално под управу жена“. И Спартанке као и Египћанке називане су од људи владаркама, као што то доказује Плутарх[3]). Ми видимо, дакле, да се послушност и потчињеност стално јављају у вечно истим облицима према томе, да ли човек слуша жену у женској држави, или жена човека у мушкој држави. Као пример да чињеница раније заосталог потчињавања женском полу утиче на људе из мушке владавине са обрнутим обичајима као црвени баук, показује извештај филозофа Мајнера о спартанској женској влади. Он каже да су Спартанке имале неограничену владу над својим „изопаченим“ мужевима. Људи су их сусретали као владарке и називали су их владаркама. Али друге Гркиње држале су Спартанке за срећне због силе које су оне над људима имале, и видно се примећивала завист због ове „сјајне среће“. Женски пук је био у Спарти као и у свима „племенитијим“ али поквареним народима најпоузданији знак да људи који су служили својим женама, нису више достојни да владају над другим људима. Види се да је извештај пун мушко државних предрасуда. Људи који су припадали противној фази при деленју силе међу половима и чијим се нормама подвргавају, изгледају човеку у мушкој владавини „изопачени“; за жене је влада над човеком „сјајна срећа“, а цео се народ назива поквареним. Међутим није више изопачен човек који се потчињава жени, него жена која се човеку покорава у мушкој владавини. Јер оба пола не поступају слободно него подлежу на потпуно исти начин закону једнополне владе. Поданство човека и његове дужности на послушност без противљења налазимо и код свију примитивних народа са женском владом. Камчадали су имали, по Мајнеру, неограничену женску владу. Људи су били поданици својих супруга. Они не изнуђавају никад ништа од својих жена силом него све са најпонизнијим и најсмиренијим молбама и улагивањима. Маријани су имали такође владу жена. По Вајцу[4])

[1]) Ликург. Спартанске сентезије.
[2]) Политика.
[3]) Микург
[4]) Историја женског пола

је жена стајала правно више него човек, чак је човек био обесправљен. Одобрење жене било је потребно при најмањим уредбама. Човек није смео ништа да отуђи без одобрења жене. Ако он није био довољно њој подвргнут, она га је злостављала. Или су родитељи кажњавали човека најсуровије.

Мајнер[1]) описује слично потпуно потчињавање човека у браку код Маријана. Жене су држале Маријане, који су слављени због своје телесне јачине, у ропској потчињености. Жене су господарице, без њих муж не сме ништа да предузима. Не покаже ли он према својој жени дотично поштовање или она иначе није са њим задовољна она га злоставља.

Исту дужност подвргавања у браку налазимо код Ирокеза, где је жена такође имала власт. Морган доставља да је жена била глава породице и да је увек могла наредити супругу да напусти кућу. По Ливингстону је у женској држави Балонга човек жени тако јако потчињен да без одобрења жене не може ништа да ради, нити може да закључује уговор, нити да учини какву услугу. Тако је исто било код Кантабријаца и Замбеза где је човек лишен сваке самосталности, а био је потпуно зависан од своје жене. Милер јавља о Паникошу (Индија) да супруг има да слуша заповести своје жене и таште. И код Конда и Сака била је жена господарица свога мужа.

Једностранa послушност у браку је, дакле, продукт једнополне владавине и показује се независна од тога да ли је човек или жена владајући пол.

Волнеј каже да је домаћи деспотизам основ политичког деспотизма. Могућно је да Волнеј има право, али може да буде и обрнуто: да политички деспотизам повлачи за собом домаћи. Ма како било, поуздано је то да се обе врсте деспотизма — без обзира на порекло развијања — појављују увек једновремено.

Да је подређивање једног супруга у браку продукт једнополне владе, говори за то и чињеница што је у свима временима имало на сличан начин мушких и женских владара и кнежева који су политички деспотизам преносили на брак. Довољно су познати извештаји о мушким кнежевима чија се варварска моћ у браку и у потчињавању жена изметнула у деспотизам на живот и смрт супруге. Ове вести имају тачну

[1]) Антропологија примитивних народа.

паралелу код књегиња, а ова се паралела није приметила само с тога, што је мало познато о брачном деспотизму женских књегиња. Стога се овде могу изнети неколико примера.

По Вестермарку књегиње Лоанга убијају свога љубазника, ако га нађу са другим женама. Мајнер нас извештава следеће о правима жена владајућег пола Начес — једнога народа код кога су, по Вајцу, жене стајале у вишој части и добијале главарска достојанства. „Оне су имале права на живот и смрт, и могле су сваког, који им се, по несрећи, не допада с места да убију својим оружјем. Кад су књегиње указивале част обичнима, те их бирале за супруге, онда су они морали својим милостивим владаркама да указују најсавршенију послушност и највернију љубав. Јер при најмањем знаку противљења или неверства могле су принцезе своје мужеве да убију као и друге обичне. Оне су то сматрале као наслеђено право да могу чинити шта хоће, а да понизни муж није имао права ни да је тужи, а камо ли да је казни.“

Мајнер јавља о књегињама многих других народних племена да су имале неограничену силу над људима. Готово се то стално помиње да је ова брачна деспотија ишла дотле не само код женске владе, него код женских владарки, да су људи своје жене морали да чекају „у пониженом положају, клечећи на коленима“. Ко се у овом случају не би сетио сасвим истог унижавања, које се чини над женскима од стране мушког пола. Полна влада избија истим изметнутим отровом полне силе, било да је човек или жена носилац те владе.

Са овим стоје у сагласности и друга једнострана претеривања брачне силе једног владајућег пола. Владајући пол на кулминационој тачки своје моћи нема право само на брачну послушност супруга, него себи резервише право на развод брака и отпуштање брачног партнера. О отпуштању супруге говори се често и радо као о праву супруга које је по себи разумљиво н, пр. код Јевреја старог завета. Али се мање радо говори о праву супруге у женској влади да отпусти свога мужа. Међутим ово једнострано право није мање истакнуто него у мушкој држави. У Египту је изрично било утврђено ово право чак у брачним уговорима из времена женске владе. То нам доказују два брачна уговора из старог завета. Шателберг је оба саопштио, мада њихови списи имају близу 300 година, оба садрже готово исте уговорне тачке. У старијем

уговору каже жена своме мужу са којим закључује уговор: *„Ако те отпустим као свога мужа, кад те омрзнем а другог више заволим,* дајем ти и т. д. У доцнијем уговору формула отпуштања има сасвим исте речи. Ниједна једина реч није измењена, из чега се може узети да је ова брачно-уговорна шема била законски утврђена. Код Балонда, Ирокеза, Кантабријаца, Конда, и т. д. имала је увек у време женске владе само жена права да отпусти човека, али не и обрнуто.

Чак су и обичаји при престајању брака смрћу једног полног партнера са свим исти, према томе, да ли је носилац власти човек или жена. Свима је познато да је код неких народа био обичај да се удовица сахрањује за умрлим мужем, или је била осуђена на изванредно сурово удовичко туговање. Да овај обичај има своју обрнутост кад је жена била носилац деспотске власти у браку, познато је данашњем времену мало или нимало, као што то одговара духу мушке државе. По Јекелу се морају сад н. пр.. код Ашанти супрузи принцеза убијати при смрти супруга. По Босу су се морали код Начеца — љубазници једне принцезе лепог пола сви скупа убијати, па маколико их она изабрала. — Код појединих јужно-америчких народних племена могла се приметити дуга и сурова туга удоваца после смрти жене. Али не показују само ти израштаји брачних обичаја исти карактер код оба пола да ли је човек или жена признати деспот у браку. И мале љубавне црте у браку показују да оне нису различне због мушких и женских особина, него су одређене самом владом. Значајно је н. пр. да код слика египатских брачних парова рука жене лежи стално на руци мужа. Овај положај одговара женској влади у браку, доко брнути положај произилази из мушке владе. Да напоменемо још „да верити се у старом Египту значи сакрити се иза девојке,“ „ожењен бити“, значи жене седе код једног.

И двојни морал, који нам је познат као пратилац мушке владе понавља се код женске владе у обрнутом смислу.

Владајућем полу, било мужу или жени припадају сексуалне слободе, које се угушују строго код потчињеног пола обичајима, навикама, чак законима.

У мушкој држави присваја човек сексуалне слободе и права, у женској сексуална невезаност је право женског пола.

Чак принцип моногамог брака није се показао довољно моћан код једнополне владе да спречи образовање двојног морала у корист владајућег дела.

Познато је да у данашњим културним земљама са мушком владом, упркос признавању моралног принципа, влада двојни морал који признаје човеку права у погледу на сексуално преимућство. *До сада није призната чињеница да се сексуални морал за владе жена развио тачно у обрнутом смислу са признатим већим слободама жена.* И овде. је успео принцип моногамије са двојним моралом, али само са сексуалном слободом *жене*. Ова се појава у неколико налази код културних као и кад примитивних народа са женском владом. У Спарти је био у времену највећег полета уведен за време женске владе моногами брак. Херодот јавља да је Спартански обичај био да сваки човек има само једну жену. По Плутарху, у Спарти није имао ниједан браколомник Е. Мајнер каже да је полиандрија, веза жене са више мужева, бил један обичан спартански обичај. У Спарти је била брачна верност жена непозната. Плутарх прича да је браколомство жена важило као часно. У закону Ликурговом била је жена у погледу на браколомство сасвим у повољнијем положају него човек. Еврипид каже чак да се поред свега труда није могла Спартанка да води у дом чиста и невина. Такође Платон јадикује у својим списима због иступа спартанских жена. По Дамаскину, спартанска жена имала је права да је оплоди најлепши од грађана или странаца. Мајер је изрично указао на то да су иступи спартанских жена у толико били већи, у колико је женска влада постајала неограниченија. Жене и девојке квариле су младиће и суграђане. Мајнер излива пуну чашу горчине на Ликурга, јер је он уводио неприродна уређења, чиме је уклоњена брачна веза и „девојке и жене постају преобраћене у младиће и људе“. Мајнер је дакле, знао за принцип обрнутости у сексуалним нормама.

О сексуалном животу старих Египћана за време апсолутне женске владе је данас мало познато.

Једини еротички документат је очуван у тако званом Туринском Папирусу, на име, у сликама, које представљају полне сцене. Ове сцене не дају никакво објашњење о полиандрији египатских жена, али носе јасно ознаке женске владе као што ћемо то доцније видети. У Египту је била моногамија рано

развијена. У Херодотово доба још она је била потпуно усађена. У пркос овој моногамији *жена* је имала веће сексуалне слободе. Многи испитивачи су мишљења да „жена у Египту није имала никакве обавезе према брачној верности, то се објашњава и чињеницом, што у Египту ванбрачно дете није било никаква срамота за мајку, већ су ванбрачна била потпуно равноправна са брачном децом.

Код понеких писаца се помиње да се и полигамија морала појединачно јавити. Као доказ наводе они прво Краљевски харем. А ови хареми припадају у неоспорне чињенице египатске историје. Вилкинсон одбија потпуно многоженство египатских краљева. По његовом мишљењу у харему нису биле краљеве жене, него ратне заробљенице и купљене робиње, које су узете као служавке за њине господарице и пријатељице истих. Жене код Рамзеса у Медини су, врло вероватно, служавке, а не жене монархове. (Вилкинсон). Деца ових жена била су својина краљевске куће, — али не деца монархова. Биће да је и у Египту било слично као код оних 300 жена Соломунових, за које је доказао Лутер да нису биле његове супруге, него дворске даме. Јекел нас извештава о сасвим сличним односима у Африци. Краљ Маку-е (у Мозамбичком приморју) живео је са 100-200 жена. Да се ове жене не могу схватити као краљеве супруге, доказује Вилзон, кад каже: да се у „његове жене“ рачунају све неудате сроднице, па чак и робиње, које имају своје мужеве, као и туђе жене, које се предају његовој заштити.

Ти такозвани утврђени случајеви почивају, вероватно, на незнању египатских односа. Тако је постојало мишљење да се Рамзес II. оженио својом сопственом ћерком, јер је она носила титулу „краљевске супруге“. Доцнија испитивања су објаснила да свака принцеза при рођењу добија ову титулу. Није позната супротност између Египта са моногамим моралним законима и околних народа са полигамиским навикама. Египат се прилагођавао *привидно* навикама ових народа, али то није чинио *стварно*.

Тако је вавилонски краљ дао своју ћерку за жену Аменотепу III. Брат ове принцезе жалио се доцније, да њу није видео никад ниједан вавилонски посланик Аменотеп је био њу узео привидно за жену, да не би морао одбити предлог вавилонског краља. У ствари, она није била његова супруга.

Како је стајало тада са моногамијом, види се из тога што се кћери египатских краљева нису никад удавале за стране кнежеве, упркос томе што су они често молили за ту част. Кажу да се ни оне саме нису хтеле излагати опасности да ступе у полигами брак. Наравно, у погледу овог обичаја допринела је и влада жене да се оне не удају ван земље. Рајценштајн истиче да се „у средњем царству јавља полигамија још сразмерно код средње класе“ и за то наводи Ермана као сведока. Али Ерман пише изрично да случајеви стварне полиганије могу да важе само као изузеци. Оно мало случајева које наводи Ермаи, не могу да нас у том погледу довољно убеде. Н. пр. Ерман пише „Кад нам неки Аменемхеб на једном камену који је сачуван у берлинском музеју, јавља да се молио Богу у Храму Осирисовом, праћен од своје матере и седам сестара; — онда тих „седам сестара“ којима је благословен овај срећни, треба схватити као седам дама његовог харема. Овај пример показује јасно да и ово мало случајева о многоженству почивају на погрешном разумевању мушко државних испитивача. У Диодорово време могло је збиља имати таквих случајева, јер је Египат био дуже под утицајем мушко државне, грчке владе. Диодор нам изрично јавља да су тамо људи из нижих слојева смели имати више жена. Већ из ових речи излази да је многоженство у старом Египту строго кажњавано. Виши су кругови били скроз конзервативни, јер су победиоцу хтели најоштрије да нагласе да се они чврсто држе обичаја своје земље.

Биће да је и Диодор мислио на двојни морал са већим сексуалним слободама човека, јер је и у Грчкој многима брак био једини брачни облик.

Код примитивних народа са женском владом показује се тачно иста тенденција ка двојном моралу са једностраном дужности према брачној верности, која се тиче само човека. Жена је могла у сексуалном погледу живети по својој вољи. Код Маријана је била брачна неверност мужа строго кажњавана, чак кад иста није била доказана, него се у њу само сумњало. Жене дотичног места су кажњавале оптуженог мужа најсуровије. Ако пак жена буде неверна, није трпела ништа од свога мужа. Мајнер каже да је овде само жена уживала ту привилегију да прекрши брачну верност. У том погледу је тврн описан породични живот Маријана.

Сасвим исто тако је било код Камчадала. По Мајнеру су људи морали своје љубавне трагове тајити. Жене су напротив указивале сасвим јавно милост другим људима. За чуђење је управо то, како овај опис двојног морала у женској има верну слику у мушкој држави. Код Мингрелијанаца и Циркасирица, код којих је такође жена владала, стајала је она у вишој части, у колико је имала више љубазника. Врло често постоји двојни морал са једностраним отиском многомужтва или многоженства. *Многомужтво претпоставља владу жене, многоженство владу човека.* И овај савез није до данас *признат.* Из многих женских држава дознајемо изрично за многомужтво, тако о Гаросима, Наирсима, Чинкетима, Ескимима, о народима са Тибета, Закаја, Бирме. Код Ирокеза је допуштена женама полигамија, људима је пак изрично забрањена. (Вестермарк) Врло је важно и то, што се чешће помиње да су се људи једне жене слагали врло добро међу собом.

Арабљани су имали такође за време владе жена многомуштво. Чак у Мухамедово доба била је жена потпуно склона полиандрији. По Рајценштајну је Мухамед опомињао једну од својих жена на верност и прописима је укоравао због блудног живота. Али му је она казала: „Слободна жена не води блудни живот“, да би му наговестила да су слободној жени допуштени односи према њеном нахођењу. Ванбрачна деца су била потпуно призната и нису важила као бастарди. На малобарском приморју, где су такође жене владале, многомужтво није било само код краљица, него је било проширено и на цео народ. Код Касковинаца за владе жена имала је обичај жена да узме по једног споредног човека који јој је био обавезан да чини извесне услуге.

Тако исто поштовање невиности показује у мушкој и женској држави обрнуту слику. Женска уздржљивост је поштована само од људи у мушкој држави; у женској држави имају девојке — јавно или тајно — сексуалну слободу пре брака, тачно као људи у мушкој држави. Мајнер пише о Камчадалима да они нису полагали никакву вредност тој невиности. Највећа препорука једне неудате девојке јесте велики број љубавника, којима је она поклонила своје љубавне нежности. Таква девојка има у толико више наде на љубав свог будућег мужа, у колико може дати стварних доказа о свом љубавном искуству. Да је заиста поштовање чистоте пре брака

продукт једнополне владе, показује се поново данас са већом јасношћу. Пре кратког времена пише н. пр. Х. Вега: „Невиност (девичанство) је од вредности изгубила, она не игра више никакву улогу у љубавном животу човека. Чистота и невиност су преживели појмови. Јер жене у полном погледу траже исто поштовање као и човек, и он им то и признаје“. *Што се губи и што нестаје оног једностраног оцењивања женске чистоте пре брака, није то никакав знак опалог морала, како се мисли него је последица човечије владе која слаби. Па пошто је то једнострано оцењивање само продукт мушке владе, то са њом оно мора и опадати.*

У женској држави се цени обрнуто мушка невиност. Код Ирокеза, за време женске владе, држани су млади, нежењени људи врло строго. Био им је забрањен сваки саобраћај са девојкама, они нису смели са њима јавно да говоре, њих су жениле њине мајке. Тако исто је било и у другим женским државама. У Спарти су дечаци били много чистије и стидљивије васпитани него девојке. Ксенофон каже: „Лакше се може да покрене једна камена статуа на говор, или, лакше је научити мраморну стату-у да окреће очи, него што је то случај са дечацима у Спарти. Изгледа да су они били стидљивији од девојака. Код Гароса се истиче ова супротност још јаче. Мушка младеж се строго одваја у једну кућу, младе девојке воде слободан живот и нису обавезне да чувају чистоту. (Фридента).

Чистота пре брака као и уздржљивост и стидљивост се цене за време једнополне владе само код потчињеног пола. Сексуални обичаји показују се још на други начин потпуно зависни од моћи. Мушки и женски владари уређују себи хареме, ако то одговара владајућим обичајима. Сагласност у тенденцијама мушких и женских харема граничи се са неверoватним. Ми налазимо н. пр. у мушком харему црначких принцеза на сасвим исте обичаје као у женском харему персијских кнежева. Ту сретамо исту суревњивост и исту злоупотребу власти.

Црначке принцезе су могле да изберу себи све људе који им се допадају, за свој харем. Ниједан човек не сме ову милост да одбије по цену слободе, па и само живота, Људи су више робови него мужеви, они су заробљеници својих отмених жена. Мушки чланови харема се одвајају најстро-

жије од женских лица. Они не смеју друге жене осим својих господарица додирнути, па чак ни погледати. Само под јаким завојем смели су излазити, и тада се отерају све жене и девојке, које се буду налазиле на улици. Ако се, без обзира на ове прописе, приближи нека туђа жена овим чуваним људима, или, ако је они само погледају, — она би била неодложно изгубљена и убијена на сраман начин. Слична казна чека људе, ако су неверни својим господарицама. Сасвим слична правила предострожности само увећане до ужаса налазимо у Персији при изласку харемских жена, наравно, само су улоге полова измењене. Кад краљевски харем иде кроз варош морају да изађу сви мушки становници из кућа, где је харем, а стране улице се затварају завесама. Ако харем путује кроз земљу, онда се мушки становници истерају на друм из села кроз које харем треба да прође. Два часа пред долазак харема опомиње се мушко становништво још један пут пуцањем. Затим ушкопљеници изјашу пред поворку жена један час-пре. и сад убијају свако мушко биће, које се још ту буде нашло. Шардије прича више жалосних случајева. Тако су убијани старци који су хтели да предаду краљу неку молбу, мислећи да су по годинама старости стекли иста права као ушкопљеници, тако су пролазили путници које је нанео случај туда, као и заспала послуга.

Пошто изданци љубави показују код оба пола, кад су носиоци силе психолошки исту сличност, чак боље речено, једнакост на сасвим разним крајевима земље, то је очевидно да диференцирање полова није продукт различних урођених способности, него чиста последица њине силе.

Али пре свега ми видимо да су досадашњи погледи о узроцима полигамије погрешни.

Такође *однос година живота* човека и жене у браку није никаква последица биолошких и психичких полних разлика, него је чист продукт једнополне владе. *Једнополна влада има тенденцију да створи разлику у годинама старости супружника, и то тако да владајући пол има превагу у годинама.* С тога је код мушке владе норма у браку старији човек, а кол женске има жена превагу у годинама. Одређујући утиче овде пре свега дужност издржавања брака, која пада у део владајућем полу, као што ћемо то видети.

У Египту се нпр. младић — не девојка — опомињу на

рани брак. У папирусу Булак, каже се, по Максу Милеру: О, узми себи жену, док си још млад да ти роди сина као твоју слику, јер је то само правилно, ако добијеш сина док си још у младости.“

Код Ирокеза, који су имали женску владу, била је жена у браку у опште старија него човек. Вајц нам доставља да млад човек добије старију жену, коју му додељује мати, јер она оличава родитељску силу при закључивању брака. И у многим још земљама био је обичај брак између старије жене и млађег човека за време женске владе. Јекел нам наводи цео низ таквих народа; код неких је важило као најбоље време за брак 15.та година, за девојку 19.та. Младићи, који нису жењени, кад достигну 16.ту годину живота служе за подсмех, док девојке могу да дочекају до 20.те па и више. Разлике у годинама старости код бракова данашње мушке државе престављају верну слику прошлости, само у обрнутом смислу. Исто је тако једнострана оцена јавног брака само за један, и то потчињени пол.

Код јужно-америчких Отомака били су млади људи жењени старим женама, па кад оне умру, онда се жене младим девојкама. У жарким земљама „жене се млади људи радије са старијом женом, него младом девојком, па ма била и лепа.“ Код Конда бира отац за сина старију девојку, у опште овде је њихова разлика доба старости 6 година. У Бирми је ова разлика још већа, жена је старија од мужа за 10 — 15 година.

По добивеним, оскудним предањима из Старе Индије изгледа да је овде у ово најстарије доба имала жена владу. По Винтерницу, најстарији остаци индијске културе доказују да је жена закључавала брак доцније. Ипак изгледа да су овде очувани мање поуздани подаци. Код Редиса у Јужној Индији су закључивали веридбу дечаци без наусница са већ одраслим девојкама. Дакле, чак овај обичај који нам није познат у мушкој држави у обрнутом смислу, има своју супротност у женској држави.

На закључку упоредне психологије љубави и брака у мушкој и женској држави може да се напомене *вредност небрачности* (неуласка у брак). Једнострано презирање „старе уседелице“ јесте продукт мушке државе. *Под владом жене био је стари, нежењени човек циљ народне поруге* што је до

данас било непознато. Као што се помиње, младићи код Кореанаца изложени су порузи, ако нису жењени до 16.те год. Њима се пориче име човек, они се бележе презривим називом „jatau.“ Ко се у овом случају не би сетио старе уседилице мушке државе?!

Код Сантала се слично догађа са нежењеним човеком. Он бива презрен од оба пола и сравњава се са лоповом и вештицом. Он се не зове „човек“. У Спарти су били нежењени људи изложени најгорем презирању за време женске владе. Они нису узимати потпуно, чак су губили грађанска права. У извесна времена су морали — без одела — наги — држати литију на пијаци, том приликом су певали песме које су изражавале поругу и признање да су за омаловажавање брака искусили праведну казну. Овде имамо тачну супротност оних патњи из мушке државе где је стара девојка презирана и избацивана из реда.

Нежењени су онда презирани, кад припадају потчињеном полу. Ово једнострано презирање само потчињеног пола иде заједно са поделом рада једнополне владе а и са диференцирањем полног положаја основаног на тој подели. С тога ћемо доцније прећи на ово питање.

Превела:
Милева Т. Петковићка,
проф. у пензији

Dr. Матија Вертинг
Dr. Матилда Вертинг

(Наставиће се)

Права жена у савременом друштву.

„Уметничке“ душе.

У опште човек не познаје жену. Или боље рећи, он је рђаво познаје. Човек суди о њој по подацима, који никад нису искрено дати, а који су сада по све лажни услед развоја, који долази од прогреса еманципације. Обично је човек посматра на основу инкарнације, која је зависила од услова живота сасвим различног од оног, од кога она данас зависи. То извртање мишљења у свему оном што се односи на женски менталитет објашњава тобожње познавање правог карактера жене. Међутим неопходно је додати, да онај који изгледа да заслужује то име није увек оно што изгледа да је. Овај карактер је постао вештачки услед прилика. То је каткад карактер‘

који жена има, али ретко је карактер, којег рационално она треба да има. Има недостатака, које човек лако налази кад жена, а за које су апсолутно неодговорне. Треба уклонити те недостатке само у оној мери, у којој би се могло жалити кад видимо извесне калеме осредње како лажно мењају праву природу биљака, на којима се налазе. Специјална атмосфера, која их опкољава доприноси код многих жена развијању мисли и навика, које нису резултат природне склоности. Раније схватање социјалне организације принуђавало их је да живе по закону, који није закон једнакости.

Исто као човек и ни мање и ни више него он, жена представља од рођења ону мермерну грамаду пред којом седи вајар питајући се, коју промену треба, да поднесе његово надахнуће или склоност његовог преимућства. Да ли ће створити слику свог божанства? Мисли ли он на против, да га преиначи у један предмет, око кога би се скупила сва бића, учествујућа у истој бризи за интерес и у свима емоцијама преведеним речју: јединство душе у исто време као у оне, којима уметност лепота, разум и памет дају главне мотиве.

Да ли ће се он увеселити идејом, да целог свог живота буде под једним кровом, чија ће се перипетија свести на срдачне изливе око породичног стола? Да ли ће волети, да из те грамаде извуче предмет, чија се практична корист не би без сумње презрела, али чија би простота била противна правој оцени материје, која се саставља? Тако, да они, који би је ценили, осредње би је сматрали и презрели њену стварну вредност. И једна борба отпочиње у души вајара. Прва инспирација можда надмашује, али да би остварио божанску слику потребно је да се вера у лепоту распрострe под прстима уметника.

Затим овај сумња врло често у себе и узмиче застрашен пред величином дужности. Некипут освежавање далеких и јаких успомена допушта му, да прихвати идеју учествовања у стапање душа дајући им повода, да се сједине око центра интелектуалног и душевног живота у исти мах. И он мисли на сто, где ће генерације седети, једна за другом, у ведрини сличних успомена, емоција дељених, напора једнаких, које су везе у исто време јаке и сталне, са којима је исткана породична хармонија.

Али често немарност долази на сцену. Теорија о најмањем напору допушта му, да огледа као драгоцене користи, које би могле бити, да се створи само осредњи предмет, али од брзе користи, чије особине битно домаће, била би сва награда. Овај нема потребе за инспирацијом, да изађе из свог делокруга. Он нема потребе за јаким одушевљењем, да ово испуни. Он ће бити што и слични њему: смеса практична која се слабо разликује од оних његове врсте, чије ће он имати и особине и мане. У осталом за вајара, који воли извежбаност, свако усавршавање било би профанисање. И из овога мермера, који би био слика бога или грациозне персонификације, он узима слабо оружје, које ће помешано са другим сличним створити јаче јединство у маси без лепоте. Тако чине толики васпитачи, који пред скарадном душом, коју су навајали остају неодређени, свесни неки пут племените мисије, али најчешће побуђени, да иду за баналношћу. Они кажу не без разлога, да се ултра земаљске улоге тешко одржавају, у модерном животу. Затим, они сумњају у њихову сугестивну моћ. Да би створио светлу слику потребно је, да сам живи у апотеози. Савремени живот тешко се прилагођава савршености, која често остаје несхватљива, а загрева некипут душе, тако узвишене, које теже несхватљивости, створитељки усамљености. Некипут је тешко за васпитача, да тражи за душе, које ваја надмоћност, која премаша догађаје усред којих су оне позване да зраче. Иста је погрешка неразмишљати да се развију у младим главама племените идеје и ставити их у границе материјализма.

Не значи учинити акт ефективне нежности, стављајући их у ред простих бића једино одређених, да се крећу усред слабих брига, празних одушевљења и брига лишених величине. Та погрешка је учињена кроз толике векове од већине вајара женских душа. Пред грамадом коју треба да дељу, мало њих изаберу форму која треба, да буде биће и према коме треба да се све окреће: радост, бол, симпатија, љубав, племените аспирације и грациозне жеље. Мало их знају, да поступају са душама унука повереним њиховој бризи, са душама правих жена т. ј. оних саветница оштроумних, помоћница оданих, утешитељки природних и при потреби бори-

тељки које су готове, да се боре са тешкоћама живота, да би сачувале не само њихову срећу, већ и социјално добро, које зависи од њих. Без икаквог непријатељства, без сумње просто, да послушају закон глупе навике, људима се свиђа, да унизе жену у погледу интелектуалном Они незнају последице те заблуде. Колико је ужаса произашло од тог погрешног схватања моралне вредности, које ће будућа васпитачица људи морати имати. Унижавајући жену, сводећи је на просту улогу домаћице или лутке, људи су спречили полет расе, међу којима ова заблуда захвата најдубље корене. Трудећи се да угуши избијање широких идеја, човек је достижући до женске душе, додирнуо душу детета. Обуздавајући енергију жене, човек је угушио енергију младих бића, која су постала од ње. Не, праве чуварке огњишта нису оне, које обичај — против кога се лојалност буни — осуђује на вечите бриге и који од ње прави служавку. То нису оне, од којих се траже само особине добре служавке или настојнице. То су још мање лепе лутке које су ван њиховог ограниченог репертуара неспособне, да имају главну идеју, а још неспособније, да изразе оне којима су прожете. То су жене, које саме имају право, да траже титулу правих жена. Оне су без изузетка васпитане од просвећених васпитача. Пожуримо рећи, да ове постају сваким даном многобројније. Почиње се, то смо видели, давати за право предрасуди потврђујући можданy инфериорност жене. Сем тога схвата се, да је та инфериорност проузрокована код оних, где она стварно постоји, услед рђавог васпитања. Многобројни примери доказују нам сваког дана, да та слабост, која се посматрала кроз толико времена као оригинална није органски недостатак, већ долази једино услед разноликих васпитних метода, које су до последњих година владале васпитањем обају полова. Жена, кажу, мање је посвећена, но човек размишљању. Коме треба приписати прекор, ако не онима, који су скалупили њен мозак од њених раних година? Мисли се, да се она разликује од човека наклоношћу која је обележена конкретним идејама. Да ли их треба стварно непризнати? Зар није ту доказ за диспозиције у смислу практичном? И та диспозиција врло развијена, да ли може створити спасоносно развијање женске мисли у опште? Често се пребацује жени мали речник. Овај прекор, да ли треба учинити онима, који су примили одговорност, да негују њен дух и који су у том

ограничили њено поље? Зар нема контрадикције између опадања и систематске опозиције, коју су ови клеветници учинили односно узвишених брига у женским мозговима? Ако је терминологија жене обично лошија од човека неправо је ту видети узрок инфериорности. Погрешка је код оних, који су је до сада удаљавали од озбиљних идеја и научних спекулација. Несумњиво је, да је потреба за изражавањем идеје компликоване и веће ређа код жене, но код човека. Зашто? Просто због овога: Мушко васпитање бацило је од најмлађих година у мозгове одушевљене идеје много пространије. Оно их је потчинило сталним напорима. Оно им је ставило, да размишљају о вишим проблемима. Оно их је често присилило да их реше. Оно је отворило пред њима врата, која су вековима, остала строго затворена пред женским духовима. Људима се свидело да сугерирају жени занимања врло ситна. Не може се обогатити терминологија жене трудећи се, да је ставе у границе брига готово искључиво материјалних, тачно ограничених на тумачења дела, која припадају готово искључиво истој категорији идеја. Понављање формула не лаје се њој, пошто ствари, које она преводи у опште немају разноликости, мало интелектуалности. Ту је један од разлога, то је главни, који жена наводи за конкретну форму. Због тога она ограничава несвесно свој речник. Један други мотив долази, да појача тај обичај. Много више но човек, жена је позвана, да разговара са простим светом, слуге, лиферанти, сви они, којима се она обраћа за рад јесу више изложени понављању истих речи, које се односе на поруџбине исте врсте. Затим уобичајена промена речи са овима прилагођава њено уво одговорима, чије сличне форме доприносе мало за развијање, које би у осталом било увек у невреме, јер краткоћа реченица, која је састављена од фамилијарних речи, само може довести ло брзог схватања и жељног извршења. Навика, да се разговара са децом је мотив, који појачава ограниченост женског речника. Сувише велики број израза одређен за исти предмет причињава забуне нежним духовима. Још треба додати, да недостатак васпитања, угушујући енергију за женским програмом одржава ту навику, удаљујући озбиљну идеју реакције. Не треба у осталом тражити узроке несразмери, која се констатује врло често у мозговима разних полова. Ту је надмоћна улога уметничких душа. Оне знају из њиховог сопственог

искуства, да се неједнакост растура пред снагом. Далеко од тога да пусте дух девојчица изложен лакомислености, која се навиком повећава, оне мисле на оне, које је ново васпитање ставило по истом плану као њихове мушке ученике. Оне знају, да је јачина душа најсавршенији економ осећаја, који треба да је код праве жене. И гонећи сваку стару сугестију, оне праве младе душе жена с обзиром на мисију, која им припада, мисију централитељке свих радости, мука, амбиција и нежности, које се могу имати међу члановима једне породице, груписане под њеном чврстом управом.

превела **Братислава Николић**, проф. **Б. Данжен**

Извештај са Треће Конференције Мале Антанте Жена, одржане од седмог до тринаестог децембра 1925. г. у Атини.

У тесном простору wagon-lit-а који је промицао кроз сочне пределе Србије, живописно дивне крајеве Мађедоније, чудне тесалијске кланце и широка необрађена земљишта Грка, југославенске делегаткиње живо су расправљале хоће ли бити у стању да правилно испуне веома озбиљне дужности што их чекају на Трећој Конференцији Мале Антанте Жена у Атини. Председница г-ђа Петковић била је оптимистички мирна; г-ђа Кочонда, председница Женског Покрета из Загреба, прекаљена раније на једноме феминистичкоме конгресу у Кристијанији, није много очајавала; анермиране смо биле само председница Женског Покрета из Сарајева, г-ђа др. Маша Живановић, једна ретко правоумна жена, и ја. Али кад је воз почео да улази у Атину, и кад смо виделе густо набујала алоја и маслине, лимунова и поморанџина дрвета, тешка од плодова, и беле куће са већином равним крововима онда смо и нас две постале безбрижне, и у глас смо почеле да читамо натписе на малим радњама и ко станице, и на тај начин задивиле неколико Грка што су са нама путовали.

Пошто смо у недељу 6. децемба одушевљено лутале по Акрополу, и поред оштрога ветра који нас је обавијао као панцир од леда, пошто смо дуго јуриле аутомобилом поред засивело плавога мора, и пошто су нас наше гостољубиве домаћице провеле кроз примерно уређене азиле за децу избеглица из Мале Азије, отпочеле смо 7 ог наш компликовани и те-

шки рад. Тај рад био је освежаван разгледањем музеја пуних античких драгоцености, посетама узорито дизаним и одржаваним хуманим установама, банкетима, лепим излетима и рецепцијама које нас у истини нису могле освежити, јер смо на њих стизале веома уморне и исцрпљене.

Прву седницу отворила је председница г-ђа Петковић својим поздравним говором. Изјавила је жаљење што са нама нису и пољске делегаткиње које су, спречене финансијским тешкоћама, могле само да пошљу своје извештаје, и захвалила је Грчкој на њеном срдачноме дочеку. На дневном реду су били извештаји о прогресу феминистичких и пацифистичких идеја у свима земљама Мале Антанте Жена.

Генерални секретар Др. Ксенија Атанасијевић прочитала је прво пољски извештај. Пољске феминискиње предале су скупштини пројекат закона о илегитимној деци. Мисао да се даду права незаконитој деци све више јача у Пољској. Феминискиње су, даље, тражиле да жене — правници буду наименоване у судовима за децу, и проучавале су неореглементацију проституције. Њиховом иницијативом основана је и једна женска полиција што пази на непунолетне девојке. Пропагиране су и пацифистичке идеје на јавним скуповима. Г ђа Пуркинова излаже затим овогодишњи рад централнога друштва чехословачких жена. Друштво је радило на томе да усаврши санитетску организацију школа, и да уведе цивилно и морално образовање у школе; оно је помогло неколико стотина ческе деце што се налазе на немачкој територији; радило је на томе да приватне учитељице добију пензију, а разведене жене издржавање; затим је створило за мајке курсеве из хигијене и домаћинства, и организовало је политичке курсеве за жене.

Секретар чита реферат г-ђе Пламинкове из Чехословачке, спречене да дође на конгрес. У реферату је изложен врло детаљно рад Народног Савеза Ческих Жена и друштва Vybor pro volebni pravo Zen. И једно и друго феминистичко удружење дало је много лепих резултата ове године. У опште, успеси ческих феминискиња одликују се здравом стварношћу и позитивношћу.

Г-ђа Кантакузен чита извештај о раду румунске секције. Ова је секција публиковала другу брошуру Мале Антанте Жена, и издала је, и на румунском и француском, једну брошуру са правничким конференцијама о реформи грађанског

законика у односу на мајку и дете. Организовала је и измену конферансијера између земаља Мале Антанте Жена. У Букурешту је ове године био конгрес делегаткиња свих великих организација феминистичких мањина из Трансилваније, Баната и Буковине. Делегаткиње су износиле своје захтеве у писаним извештајима, од којих ће Народни Савез Румунских Жена одабрати основане, и интервенисаће код народних фактора да се они задовоље.

Г-ђа. Негропонтис, у име Грчке, изложила је да грчки феминистички покрет напредује доста полако. У закону који је потписао председник републике стоји да ће, кроз две године, извесне жене добити изборно право, али да у томе међувремену влада може самим декретом да да то право женама старим 30. год. које знају да читају и пишу. Рачунајући са искреном потпором главних шефова републиканских странака, грчке феминискиње се надају да ће кроз две године доћи до својих политичких права. Женама — адвокатима дато је право да бране у судовима, али са извесним ограничењима. Друштво за заштиту детета израдило је пројекат за стварање специалних судова за децу и побољшавање затвора за жене и децу. Грчка секција живо је пропагирала и пацифистичке идеје.

Најзад је др. Ксенија Атанасијевић реферисала о последњим резултатима феминизма у Југославији. Истакла је да је Београдски Женски Покрет позвао на другу конференцију Мале Антанте Жена, одржану прошле године у Београду, представнице феминистичких организација из целе Југославије, омогућујући им материјално пут и останак у Београду. На тај начин цела је земља била обавештена о раду Мале Женске Антанте. — На ово ме месту напомињемо да на Трећој Конференцији нису узеле учешћа све грчке феминискиње него само атинске. — Даље је истакнуто да је београдски Женски Покрет инаугурирао организације жена у свим главним варошима земље, које имају исти програм, чак и исто име као централно друштво, и ако су аутономне. Исто је тако изнешено да је Женски Покрет ангажовао жене — правнице и адвокате да формулишу своје конкретне примедбе на пројекат свакога новог закона који се директно односи на жену. После конгреса југословенских правника где су учествовале жене и адвокати, резолуције упућене влади и парламенту садржале су све за-

хтеве жена. Најзад је констатовано да су врло повољни изгледи за улазак жена у општину.

На седници од осмог децембра на дневном су реду били извештаји о брачноме законику и дискусије о њима. Г-ђа Мира Кочонда прва је читала свој иавештај. Пошто није правник, она није имала намеру да даје прецизан предлог о модификацији брачнога законика, него се трудила да осветли проблем удаје и права супруга са становишта научне етике и Социологије чије норме треба да постану основом правне науке. Она критикује неколико параграфа нашег брачног законика и законика аустријског који код нас још важи. Полазећи од етичкога става да свака личност има права да развије све своје способности, она закључује да је само брак основан на принцицу једнакости, у стању да усреећи супруге и да усаврши цело друштво

Г-ђа Пуркинова тражи да се формулише предлог шта ће у Ческој учинити крај врло честим разводима брака који често бивају због незначајних ситница, а које нови закон о развођењу необично олакшава. Пошто су после подне истога дана проучена и законодавства других удружених земаља, делегаткиње су усвојиле следећу резолуцију. Пре свега, тражи се једнакост права између супруга. Пошто је брак веза на коју су и муж и жена вољно пристали, сваки од њих треба да остане господар своје личности, свога имена и своје зараде; мираз треба укинути; родитељи морају имати једнака права над децом и једнаке одговорности, и обоје имају да доприносе напретку породице. Једна изванредно правична и национална тачка све резолуције тражи *да се рад женин у кући сматра као професија, и као њен принос у заједницу* поред имања и плате, ако их има. *Ова професија јој даје право на један део мужевљевог прихода на њене личне потребе.* Даље се захтева да тутор дечији буде онај од родитеља ко остане жив. Ако један од родитеља због својих моралних или физичких недостатака не може да врши своју дужност, други има да добије од суда право да буде дечји тутор, тражи се, као облигатно, лекарско уверење о здрављу човека и жене пре склапања брака. Напослетку се захтева да се цивилни брак одмах уведе у земљама где већ не постоји.

На седници од деветог децембра секретар је прочитао дуг извештај г-ђе Пламинкове о женама чиновницама, који се у ствари

састојао од одговора свих секција Мале Антанте Жена на питања о стању њихових чиновница у државним службама. Из тих се одговора види да су сви принципи раније резолуције Мале Антанте Жена остварени само у Пољској. У Југославији и у Чехословачкој они су примљени у новим законима, али пракса није у сагласности са њима. У Грчкој и у Румунији још не постоји између чиновника и чиновница законска једнакост; жене још немају приступа на сва звања под истим условима за напредовање као људи. Несумњиви успех феминизма јесте што је свуда примљен принцип: *за једнак рад једнаке плате.* Илегитимно материнство државне чиновнице јесте у већини земаља проблем о коме се не говори, али који је не спречава да остане у служби.

Осуство ради порођаја одобрено је формално у Пољској и Чехословачкој. У Југославији се обично оно даје, али о томе не постоји закон; У Грчкој се оно сматра као осуство због болести које се добија на сведоџбу лекарску. У Грчкој није регулисана пензија сирочета чиновнице. У Пољској дете има пензију само ако је мати била удовица. У Румунији и у Југославији деца увек имају права на мајкину пензију; ако су и отац и мати били чиновници, деца добијају већу пензију. У Чехословачкој деца учитељица и наставница имају права на пензију.

Г-ђа др. Живановић износи стање жена и чиновница у Југославији. Задржава се нарочито на наставницама. Тек пре две године оне су добиле право да се удају по слободноме избору Али оне још немогу да постану директорке у гимназијама, као што ни учитељке не могу да постану управитељкама- Неправда јако погађа и бабице; оне имају јако тежак посао, а нити су плаћене по заслузи, нити имају пристојан социални положај. Жене чиновнице у министарствима могу да напредују до секретара министарства, али не могу да постану административним шефовима После дуге и упорне борбе изабрана је прва жена доцент Београдског Универзитета.

Г-ђа Зволо додаје неколико детаља о чиновницама у Грчкој. У грчкоме законодавству не постоји разлика између чиновника и чиновница у односу на плате и напредовања. Али Грчке жене су ушле у државне службе тек пре 14 година. Одмах у почетку додељени су им нижи положаји. Ни Гркиње нису директорке и управитељице. Мали број грчких жена за-

узима положаје секретара прве и друге класе. Идеја не спречава продужавање рада женама на свим државним положајима, али у највећем бро у случајева Гркиње не раде после удаје. Зато и проблем материнства за њих није важан као за жене других народности. Ипак треба подвући да постепено ишчезава предрасуда према којој удата жена не треба да продужи своју професију. Како је број чиновница врло ограничен, још није израђен закон о пензији сирочића.

Г-ђа Кантакузен износи да су у Румунији државни закони исти и за чиновнике и за чиновнице, изузимајући чиновнице на пошти и телеграфу које су запостављене и учитељице пољских школа које не могу да постану управитељицама. Узроци за отпуштање чиновника исти су и у односу на људе и у односу на жене. Чиновница продужује своју службу после удаје, под истим погодбама као и пре ње. Илегитимно дете не доноси срамоту чиновници. За време док су на осуству због порођаја, жене примају целу своју плату, од које плаћају своје заменике, ако закон предвиди да их морају имати. Али ово није нека изузетна неправда, јер су и чиновници обавезни да плаћају своје заменике. Не постоји закон по коме би жене могле добити осуство за време болести своје деце. Жена ужива пензију после 15 година службе ако има дете.

На седници истога дана после подне Мала Антанта Жена формулисала је своју резолуцију о стању чиновница. Жене ваља да буду постављене на иста звања са истим платама и са истим правом на напредовање као и људи. Додаци на породицу и скупоћу морају бити исти за ожењене чиновнике оба пола. Захтева се да гравидна жена добије осуство са платом шест недеља пре и шест недеља после порођаја, без обавезе да плаћа свога заступника; да чиновница која сама доји дете има право да два пута дневно прекида рад по пола сата ради тога. Била удата или не, жена треба да има иста права на државне службе као и људи. Кариеру женину не треба да спречава ако има легитимно или илегитимно дете. Захтева се да у случају мајчине смрти и легитимна и илегитимна деца уживају њену пензију. Чиновници оба пола ваља да имају пензију у старости и ако су били жртве несрећног случаја. Држава и општине треба да приватним организацијама олакшају на бољу употребу слободнога времена чиновница. Феминистичке организације ваља да чине све што

могу да допринесу синдикалним организацијама чиновница. Исто тако феминискиње треба да помогну формирању кооператива сваке врсте, ради побољшавања економског положаја чиновница. Најзад захтева се да се олакшава комплемантерно професионално образовање људи и жена чиновника.

У седници од десетог децембра г-ђица Одобеско из Румуније прочитала је свој продубљени реферат о економској ситуацији земаља Мале Антанте Жена. Она дели наше земље у три категорије: земљорадничке (Југославија и Румунија), индустријске (Чехословачка и Пољска) и трговачке (Грчка). Предлаже да се образује Економска Мала Антанта. Гркиња г-ђа Стефанополи доказује да Грчка није само трговачка, него да је и земљорадничка земља, и да је зато треба ставити у средњу категорију.

На седници после подне донета је одлука о економскоме питању. Сматрајући да су економски разлози један од најглавнијих мотива за конфликте између народа Мала Антанта Жена изражава жељу да се успостави економско јединство између њених земаља. У вези с тиме почеће да се проучава могућност практичног остварења тога великога плана.

После минуциозног реферата о мањинама г-ђе Пуркинове из Чехословачке, који се састојао у одговору на питања упућена свима секцијама Мале Женске Антанте о положају њихових мањина, а после велике дискусије, на седници од једанаестог децембра донета је резолуција о мањинама. Конференција Мале Антанте Жена, сматрајући да је питање мањина један од најозбиљнијих узрока неслагања између народа, а да се, с друге стране, према скорашњим резолуцијама Друштва Народа проблем мањина директно односи само на унутрашњу администрацију држава, изражава жељу да владе осигурају мањинама слободан развитак, и да отклоне сваку интервенцију што би могло нарушити мир или споразум између народа. Дубоко уверене да је мир основан на поштовању права других људи, жене из земаља Мале Женске Антанте трудиће се да никаква препрека не буде постављена интелектуалном и економском развитку мањина, у границама принципа предложеног од Друштва Народа, према коме мањине имају да се сматрају као лојални поданици држава којима припадају. Захтева се да пакт што гарантује право мањина буде исти за све земље које су чланови Друштва На-

рода, да све државе имају исте обавезе према мањинама, и да дужности мањина према државама којима припадају буду добро утврђене, како би се избегли нови неспоразуми.

Дванаестог децембра донесене су генералне резолуције. Тражено је, пре свега, право гласа за жене у земљама где не постоји. Затим се захтева укидање смртне казне и увођење у наставу историје цивилизације уместо ратне историје. Поздрављена је конференција у Локарну која је, као еминентно пацифистичка, необично симпатична Малој Антанти Жена. За идућу годину председништво је уступљено Гркињи г-ђи Теодоропуло. Подпредседница је остала г-ђа Кантакузен из Румуније, за благајника је изабрана Гркиња г-ђа Зволо.

Свечана Конференција, одржана тринаестог децембра у великој сали Академије, пред елитом грчке публике, била је испуњена конференцијама делегаткиња. Г-ђа Петковић, обазирући се на величину Старе Грчке, указивала је на једнаке патње Грка и Југословена. Г-ђа Кочонда говорила је о феминизму са филозофског становишта. Др. Ксенија Атанасијевић евоцирала је старе грчке књижевнице, учене жене и филозофкиње, и на модеран феминизам примењивала је напредне Платонове аргументе за еманципацију жена. Необично су били убедљиви говори г-ђа Пуркинове и Теодоропуло. Тога истога дана после подне г-ђа Др. Маша Живановић говорила је у лекарском удружењу о санитетским приликама у Југославији.

Учешће и интересовање многобројне публике, најлепши одзиви у штампи и јавности, најзад позитивно конципиране резолуције, које су намењене задовољењу најнеопходнијих и најпречих женских потреба, доказује да је Трећа Конференција Мале Антанте Жена имала зрели карактер, и да је донела леп и насумњив успех.

Др. Ксенија Атанасијевић.

Другарски састанци Женског Покрета.

У жељи да дође у тешњу везу са свима својим чланицама, као и осталим женама које интересује рад Женског Покрета, управа је одлучила, да у своме клубу приреди низ другарских састанака, на којима би се расматрале, расветљавале и одређивале идеје водиље Женског Покрета.

На тим састанцима, који ће се одржавати сваке суботе, једна од чланица управе, изложиће у кратко једно од главних феминистичких питања, а затим ће се о истом питању повести општа дискусија.

I.

Идеје водиље Женског Покрета.

Први такав састанак одржан је у просторијама Клуба 15. јануара. Пред врло лепим бројем женског света, председница Женског Покрета, г-ђа Милева Милојевић отворила је конференцију. Жеља јој је, да на овом првом састанку додирне крупним потезима све главне идеје Женскога Покрета, с тим, да се на идућим састанцима свака од тих идеја узме као предмет посебне дискусије.

Као једну од најглавнијих идеја — полазну тачку борбе — г-ђа Милојевић истиче: *Изједначење жене у приватном и јавном праву, са мушкарцем.* Задржавајући се мало дуже на овом важном питању, госпођа излаже тешке последице за жену и њен пород — дакле оно што је њој најдраже, — које произлазе из те неједнакости жене са мушкарцем. Госпођа се пита, да није можда то нека иронија природе да уједињује живот мушкарца са бићем које је ван његовога рода, пошто се жена тако нарочито издвојена узима пред законом. Закон жени даје само извесна права, а то је право да буде одговорна за своје поступке. Затим госпођа устаје против општег тврђења мушкараца, да је жена слабија физички и духовно од човека. С обзиром на саму природу, намеће се питање: у коме би циљу природа дала слабију моћ интелектуалну и физичку, жени? Ако женина телесна снага има особина, којих нема мушка телесна снага. не може се рећи да је једна већа од друге. Постоји само различност, а не инфериорност једног према другом. Разлика би постојала само у том случају, ако би једно од њих могло да да, само за себе, нов живот. О

подређеној се улози не може ни говорити, и сав социјални живот мушкарца и жене произлази из тога и нато се ослања. Ограничити жену у социјалном животу и правима, значи спречити природу да се у њој потпуно изрази.

У тежњи, да се неприродно строго подели посао мушкарца и жене, мушкарац је изашао из породице, — услед чега трпи породица — а жена није ушла у друштво услед чега трпи друштво...

*

Као једну од најгорих последица, створених на овој погрешној бази неједнакости мушкарца и жене, госпођа помиње:

Двојаки морал, један за мушкарца, други за жене, и налази да је то злочин који без милости руши и спречава многе лепоте у људском друштву.

Налази да је најжалосније што је велики број и самих жена за двоструки сексуални морал, ма како да су очите тешке последице тога. Од главних рђавих последица тога двоструког сексуалног морала, госпођа наводи:

проституцију, велику раширеност венеричних болести, многе брачне и породичне несреће, неодређен и понижавајући положај ванбрачне мајке и ванбрачног детета, затим и то, што мушкарци баш на овој варварској предрасуди снују зависан, робски положај жена. Из свих ових узрока јавља се организовани Покрет Жена у борби за: *један морал за мушкарца и жену*. — морал који ће најлепшу снагу људског живота, љубавну енергију, одржати на висини достојној њеног високог природног задатка. У вези са овом идејом, организовани Покрет Жена се бори: *против проституције* — тражећи укидање озакоњене, професионалне проституције — која је најефикаснији знак унижавања и ропства жене.

Као питање, које је изгледа, прво било уочено од стране великог броја жена, госпођа помиње: *једнак рад, једнако звање, једнаке награде*.

Налази, да ни у колико није тачно, што многи држе, да је ово питање повољно решено за жену. и као такво, скинуто са дневнога реда. Јасно се види само вешто маскирање закона од стране мушкараца, вешто играње законским формама, а да се жени не да, оно што треба да јој се да.

Од осталих идеја, које допуњују напред изложене а о којима ће се говорити, госпођа износи:

Заштиту женске снаге с обзиром на њен природан положај.

Заштиту деце и младежи.

Једнаке услове за васпитање мушке и женске деце.

Борбу против алкохола.

На крају госпођа истиче, да је Женски Покрет, борећи се за сва остала права жене, узео у задатак и борбу за право просвећивања жене у народу, полазећи од чињенице, да је основно право свакога појединца, па према томе у ужем смислу и право просвећивања. Овим је госпођа завршила своја излагања.

Дискусија поводом свих ових главних питања Женског Покрета остављена је за наредне састанке. Г-ђа Милојевић за овај састанак износи за дискусију: на који ће се начин што већи број жена, који се интересује феминистичким питањима придобити за сарадњу Покрета. У дискусији која је била веома жива узеле су учешћа: г-ђа Правда Ристић, г-це Јовичић, Милена Атанацковић, Видаковић, Јелена Петровић, г-ђа Мила Симић и г-ђа Иванића.

О. Ј.

II.

Развитак Феминизма*

Као сваки већи друштвени покрет, тако је и феминизам у своме развитку пролазио кроз разне фазе. У свакој од тих фаза он је имао нека нова питања да реши, новим приликама да се прилагоди, нове потребе жена да задовољи, један нов идеал жене да оствари. Пролазећи кроз разне фазе, он је имао и разне облике и изгледе, према којима су се и разни појмови о њему стварали, Ако се не води рачуна о томе да се ти разни појмови односе на разне фазе феминизма, него се буде мислило да се сви они једног истог феминизма тичу, могу се врло нетачне идеје о феминизму имати.

Да би се ти неспоразуми избегли ми ћемо овде да покушамо, да у главним цртама изнесемо развитак феминизма, да се види шта је он био у прошлости, шта је у садашњости и шта од њега може бити у будућности.

* Предавање које је одржано на другом Другарском Састанку Женског Покрета, а кодоносимо у целости.

У свом почетку феминизам је био један чисто индивидуалистички покрет. Он је био само један одјек француске револуције, којим су се и за жене тражила она иста лична права, која је француска револуција људима донела.

Феминизам је у то време схватао жену као једну индивидуу, која је као и свака европска индивидуа тога доба хтела да буде сама себи циљ, хтела да живи само за то да себе одржи и да своју личност што потпуније развије. Како жена у то време није имала скоро никаквих личних права, она је морала прво да се постара да до извесних права дође, да би свој програм могла извести.

Стварно право оснива се само на раду. Само онај ко ради за некога има право да од њега тражи да и он за њега нешто учини. Само тамо где има неког међусобног рада може да има и права, где нема међусобног рада нема ни права.

У Европи, где је свака индивидуа мислила, да треба да живи и да ради на првом месту за себе, стајала увек на некој ратној нози са друштвом и вечито се с њим борила, међусобног рада није могло бити, па према томе није могло бити ни неког стварног права. Познато је колико је европским правницима муке задавало, да докажу оправданост права. У немогућности да га оснују на друштвеним односима они су покушали да његову основу потраже у природним односима човека. Тако је постала теорија о природном праву човека. По тој теорији, сваки човек као природан створ самим тим што постоји има права да се одржи и развије.

Како у оно време човек није сматрао, да и он има неке дужности према природи да испуњава, и већ је стајао према њој у ставу неког експлоататора, који гледа, да са што мање рада што више користи од ње извуче, теорија о природном праву није се могла оснивати на некој стварној основи и с тога је морала да падне. Место ње дошла је теорија о праву јачега. Сваки има онолико права колико је у стању да га сам себи силом задобије.

У том друштву у коме се само силом могло до неког права доћи, и жена је могла само борбом своја права задобити. Да би у тој борби биле јаче, жене су се почеле да удружују, и тако је постао први феминистички покрет, који је имао за задатак да организује борбу жена за њихова права.

Машински рад донео је собом једну сасвим нову организацију рада. Стварање великих радних целина, увођење велике поделе рада, које је машински рад изискивао, чинили су да је свако друштво, које је машински рад усвојило добијало постепено карактер једне велике органске целине у којој сваки члан друштва, као орган целине има једну своју одређену функцију, којом потпуност целине ваља да одржи.

То је учинило, да се дотадашњи појмови о друштву и индивидуи потпуно измене. Друштво није више било само један скуп, конгломерат индивидуа, него је постало једна органска целина. Индивидуа није више била једна независна целина, један свет за себе, него је постала само један део друштвене целине, један орган великог друштвеног организма.

Тиме је и жена заузела један нов положај у друштву. Жена није више била само једна индивидуа него је постала члан друштва. Њен идеал није више био да само себе одржи и развије, него да друштву што више користи. Радећи за целину она је стекла право да тражи од друштва, да јој да могућност рада, да јој обезбеди опстанак и пружи све услове рада. Друштво са своје стране има сад интереса да помаже жене, што оне раде за њега и што представљају један велики део његове радне снаге. Женско питање, које се дотле сматрало као лично питање жена, постало је данас једно опште друштвено питање.

Док су биле само индивидуе које хоће да живе само за себе, и човек и жена стајали су једно према другоме као два борца, који теже да се на штету један другог осиле. Као делови друштва, они су се изједначили у толико што ни човек од жене не може више да тражи, да она само за њега ради ни жена од човека да само за њу живи. Ни човек ни жена не раде више ни за себе, ни једно за друго, него за друштво. Имајући исти циљ рада они су постали другови и сарадници.

У својој новој социјалној фази која још и данас траје феминизам је добио један нов задатак: да организује рад жена у друштву.

———

Са социализмом у коме су најбоље била изражена начела машинског рада био је много измењен појам о друштву и индивидуи, али појам о раду остао је у својој суштини исти који је и за време индивидуализма био.

И ново друштво као и стара индивидуа радили су само за то да себе одрже, и ново друштво као и стара индивидуа сматрали су да се срећа налази у уживању а не у раду, и једном и другом идеал је био — као што су социалисте лепо истакли — да се са минимумом рада постигне максимум уживања.

Пошто су потребе опстанка индивидуе и друштва ограничене, социалисте су се надале, да ће машина једног дана човека сасним у раду заменити, и да ће тада наступити једно златно доба за човека, у коме ће се само уживати а ништа не радити.

Сан социалиста није се испунио. Место благовања, уживања и одмора, наступило је једно хладно, неумитно машинско доба, доба грозничаве ужурбаности и форсираног рада. Рад се са тако невероватном брзином и тако нагло почео да развија да га је човек с муком могао пратити. Као један огроман машински точак, који се непрестано окреће, рад је захватио и ломио човека, живот му сагоревао, снагу исцрпљивао, живце кидао. Машина ради, и много ради, благодарећи њој ми имамо свега и свачега, само нико више нема времена, ни снаге да ужива. И сироти и богати, и они који раде као и они који се забављају сви подједнако пате данас од исте болести, која се зове: премор.

Сломљен, смрвљен, изнурен од рада, човек је почео да се пита: Зашто ради? чему све то служи?

Као одговор на то питање јавила се једна нова теорија о раду. Човек не ради само зато да се одржи него и зато да своју снагу на рад потроши. Рад је дакле једна природна потреба човека, коју сваки човек био сиромах или богат мора да задовољи. Спогледом на то да се цео процес живота своди у главном на скупљање и трошење снаге, рад се може сматрати као најглавнија манифестација живота. Он је још и нешто више. Пошто цео наш организам постоји због скупљања снаге, која се скупља зато да се потроши, рад се с правом може сматрати као главан циљ човечијег живота.

Питање трошења снаге, постало је једно од најважнијих питања које данас имамо да решимо.

То је прво лично питање човека, питање његовог здравља и среће. Ако наше здравље зависи од хармоничног вршења истих функција, ми не можемо бити потпуно здрави ако нашу главну функцију живота, функцију трошења снаге не вршимо

како треба. Наша садашња наука о здрављу мора се допунити једном хигијеном рада, којом ће се сваком моћи одредити колико ће и какву врсту рада требати да ради.

Ако се срећа састоји у задовољавању наших природних потреба, онда ћемо највећу срећу достићи тада кад нашу најглавнију потребу, потребу рада задовољимо како треба. Ми сви знамо из искуства, да смо онда најзадовољнији кад радимо оно што волемо, и кад нам посао иде лепо од руке, а врхунац среће постизавамо онда кад видимо пред нама рад наших руку, кад знамо и осећамо да смо нашим радом нешто створили и постигли. Ма колико да је човек бедан, докле год он има неки циљ у животу, докле жели да нешто уради и оствари, за њега живот има вредности и дражи. Највеће очајање наступа тек онда, кад човек нема за шта да живи, кад се осећа непотребан и излишан на овоме свету.

То је и једно врло важно друштвено питање. Сваки члан друштва представља један део друштвене радне снаге, и за друштво би био један велики губитак кад би се радна снага његових чланова без плана и реда растурала и трошила. То је све изазвало потребу једног рационалног организовања трошења људске снаге.

Пошто је потреба трошења снаге једна природна потреба човека она треба да се организује онако, како природа њена изискује.

Исгитујући човечји рад у природи ми можемо констатовати ове две ствари: 1) да човек нема органа за рад којим би могао створити оно што му је за опстанак потребно, и да према томе човек у природи не може сам себе својим радом одржати, и 2) да човек своју снагу за рад најбоље може да потроши у оном раду, чије производе он сам не може да ужива.

Та појава може да се објасни само том претпоставком, да човек не представља у природи никакву радну целину за себе, него је само део једне веће природне радне целине. Као њен део он не ради само за себе него и за њу, и за то осећа потребу да ради и оно што њему лично не треба, а у исто време, он не живи само од свог рада него и од њеног, и за то не мора сам да ствара све оно што му је за опстанак погребно.

По нашем данашњем схватању, цео овај свет био би једна велика радна заједница, један велики оркестар, или најбоље да кажемо један огроман организам који би непрестано радио и својим радом сам себе стварао. У тој великој природној симфонији и човек има свој део који изводи и којим учествује у стварању света. Остварење рада који он за природу ради, био би главни циљ његовог живота на земљи.

У својој суштини, то је једна врло стара идеја. Човек је од увек осећао да је непотпун, и због тога осећа потребу да припадне једној већој целини но што је он, од које би добијао што му за живот треба, и за коју би могао радити оно што њему не треба. Из те његове потребе поникла је и религија. Основна идеја сваке религије била је, да човек живи од онога што му Бог даје, и да треба да живи за то да Богу служи.

То што су људи увек инстинктивно осећали, ми данас покушавамо, да научно објаснимо. Наравно да ми немамо тих претензија да ћемо науком објаснити све тајне овог света. Али нама за правилно вршење наше функције није ни потребно да проникнемо све тајне Васионе. Нама је потребно да знамо оно што се нашег рада тиче. Пошто је од целе природе једино поље нашег рада планета Земља, а како се наш однос према њој и утицај нашег рада на њу може научно испитити, није нимало искључена могућност, да ћемо једног дана успети да наш рад на Земљи и за Земљу на научној основи организујемо.

Тада се и жена неће више сматрати само као један део друштва, него као и један део природе и чињеница у њој. И њој као и човеку главан циљ живота биће да својим радом на Земљи допринесе одржавању и стварању Васионе. Као део природе, она ће имати несумњиво више дужности, али зато ће имати једно стварно природно право, на основу кога ће имати права да тражи од сваког оног ко живи од рада природе, да је у њеном раду за природу помаже.

Вероватно је да социална фаза феминизма неће бити његова последња фаза и лако је могуће, да ће после садашње соалне доћи једна природна фаза, у којој се улога феминизма неће ограничити само на то да организује рад жена у друштву, него и да организује њихов рад у природи.

Ја вас молим, да ме извините што сам вас оволико дуго задржала, говорећи вам о једном тако апстрактном предмету. Ја сам то чинила зато што сам мислила, да у овом мутном времену у коме живимо највећа услуга коју женски покрет може женама учинити, јесте, да им да директиву, која би им помогла да се нађу у овом хаосу, који се ствара расулом једне старе и стварањем једне нове културе.

Од свих новијих идеја, идеја о трошењу снаге је најзанимљивија. То је једина морална конструктивна идеја коју ми данас имамо. Она је у исто време и најреволуционарнија, јер се њоме сви наши досадашњи појмови о раду и човеку мењају. И ако после ове културе дође једна нова култура, главна разлика између њих две биће у томе, што су за време старе културе људи радили зато да живе а у новој ће живети зато да раде.

Правда Ристић

III.

Треба ли жена да узме учешћа у политичком животу.

У суботу, 30. јануара, одржан је трећи другарски састанак „Женског Покрета“ у Женском Клубу. Говорила је г-ђа Милева Милојевић *о потреби учешћа жене у данашњем раду наших политичких странака.*

Г-ђа Милојевић одмах у почетку наглашава, да о потреби жене као сарадника на општим друштвеним и државним питањима не би требало ни говорити, јер то за жене није спорно, као што је истина вечита за њих да по особинама свога бића нису једнаке са човеком, мушкарцем. И да та разлика њихових бића и јесте основа, из које се рађа потреба за заједничком сарадњом. И даље: као што је истина за жене, да човек није интелектуално развијенији од жене, нити жена осећајно развијенија од човека, тако је истина вечита, да човек мушкарац осећа друге вредности у животу, а жена друге. Човек-мушкарац је осетљив, и врло осетљив, кад су у питању оне вредности живота, које он схвата. А жена је интелектуално јака, још како јака, кад су у питању вредности,које она осећа као вредности у животу.

Г-ђа Милојевић то тумачи на овај начин: у човеку мушкарцу су биолошки претежно сконцентрисане особине за одр-

жавање и усавршавање индивидуе. Све његове интелектуалне и социалне тежње крећу се око тога. У жене су, по биолошком задатку, претежно сконцентрисана својства за одржавање и усавршавање рода. Све њене интелектуалне и социалне тежње крећу се у томе правцу. И једно и друго је од подједнаког значаја за задатак природе. Ни једно не сме недостајати, или изостајати. Ни једно ни друго није супериорно, нити инфериорно.

Из овог чисто биолошког смисла жене и мушкарца излази њихово различно гледање на вредности у животу. И мушкарац и жена теже да у животу остваре друге вредности. Друштву су потребне обе. Несразмера у њиховом постигнућу ремети друштвену равнотежу, изазива потресе, и онемогућава моралан ток друштвеног живота. До данас су се тежње жене недовољно и слабо пробијале кроз тежње мушкарца.

Г-ђа Милојевић тврди, да до данас није могла да дође до пуног и правог израза једна дубока, интензивна тежња људског живота — тежња, коју жена носи у себи за тај живот. Да та тежња није угушивана, многа друштвена трвења не би постојала, и имали бисмо срећеније друштво. Из природне тежње мушкарца за одржавањем и усавршавањем индивидуе, данас у друштву доминира индивидуално осећање над социалним.

Госпођа чини апел, да се пође одмах у одлучну борбу за остварење оних вредности у животу, којима тежи цела природа женина бића. Сматра да треба још сада да жене уђу у рад наших политичких странака, свака да се определи према своме убеђењу и према својим симпатијама; да ради за странку за време избора и ван избора, али да покушава уносити у програм рада странке и оно, што за њу представља вредност политичку.

Госпођа завршава речима: „Ако будемо објективно пратиле рад странке у коју уђемо, ако рад у њој будемо мериле према схватању бића жене, ако будемо биле будни чувари природног свхатања жене о вредностима у животу, ако не будемо угушивале протесте, што произилазе из природних наших тежњи, ми ћемо поћи својим путем у политичком раду, и тиме постати прави и потребни сарадник мушкарцу на стварању једног срећеног друштва.“

Она позива жене, да за улазак у политичке странке и

политички рад још сад уложе сву своју вољу и све своје напоре.

После тога настала је жива дискусија. Овог пута је у њој суделовао велики број жена. Прва је узела реч једна стара госпођа, која је запажена као стални и најревноснији посетилац ових састанака. Затим су неколико пута наизменце узимале речи госпође: Демајо, Р. Петровић, Продановић, Правда Ристић, Иконија Симић, Иванић, Јевђенијевић, Милојевић, Декоро и госпођице; Петровић, Влајић и т. д. Издвојила су се три мишљења: прво мишљење, које је заступао и сам предавач. Друго мишљење је било, да је улазак жене у политичке странке бесциљан и мало користан; жена би тако била, као и овако што је, само обичан посматрач, а могла би, тако поцепана на странке, изгубити своју снагу, коју има овако сједињена у својим женским организацијама. Треће мишљење је било, да су се данашње политичке странке преживеле, и да жене не треба да улазе у њих да им сад, при њиховом самртном ропцу, убризгавају снагу за живот: жене треба да заједно са мушкарцима истог мишљења раде на стварању нових политичких странака, које ће одговорити послератним потребама људског друштва.

Запажено је да је врло велики број оних, које су биле мишљења да одмах сад треба ући у политичке странке.

На скупу је био знатан број женске омладине, студенткиња и младих чиновница.

О. Ј.

IV.

Да ли жена треба да узме учешћа у комуналној политици?

Одмах у почетку свога говора гђа Иванић каже, да ће се све жене, не само јавне раднице, него и жене са такозваним природним позивом, т. ј. позивом мајке и домаћице сложити са тим, да је учешће жене у општинској политици веома потребно. Да би ипак ове — за по неке људе — смеле тежње жена, образложила, она указује на везу рада жене са комуналном политиком. Прави паралелу између задатка једне општине и задатка жене у кући и изводи, да је задатак општине, не само у тесној вези и сличан, него истоветан са задатком жене у кући, само разуме се, на широј основи. И како је општина

кућа свију нас, то је и дужност жене, да се стара о истој. Међутим, и ако се женама увек баца у лице, да је управљање кућом прави позив жене, ипак, нашом заједничком кућом управљају људи, без учешћа жена. Егоизам и амбиција мушкараца, не за радом, него за влашћу, баца себи у чељуст и залогаје, које често не може да свари. Рад мушкараца по општинама то најбоље сведочи. Људи који су себи ставили у задатак, да решавају проблеме комуналне политике, збринули се за нас и нашу децу, колико и за своје злотворе. Указује на савршену нечистоту вароши, на читава брда ђубрета по двориштима — не само на периферији, него и у центру вароши — у чијој се близини наша деца играју на свежем ваздуху. У погледу воде још смо беднији. У сред лета, већ у 6 сати изјутра, ускраћују нам воду. Колико неумивених лица, колико неокупане деце, неопраних судова и рубља, о томе људи не мисле. А да би иронија била већа, наплаћују нам вишак воде. Ова кубура без воде, не тангира све грађане. Коме је кућа на згодном месту, а има пријатеља, који ће га привезати за главну цев водовода, тај се може давити у води. То је право повлашћеног грађанина, јер општина београдска, обично о повлашћенима води рачуна. У електричној централи, такође није увек све у реду. А једно од најважнијих питања, успостављање калдрме, то основно питање за извођење даљих комуналних радова, решавају људи крпежом. И ако је свима јасно, да док год се турска калдрма буде обнављала о хигијени Београда не може се ни мислити, и свет ће и даље умирати од туберкулозе и разних зараза. Као узор здравих и удобних станова наводи Јатаган Малу и вели: „само онај, ко није био да види како тај свет живи, само тај не схваћа величину греха општинске управе према друштву“. И ако је снабдевање једне вароши најнужнијим потребама за одржавање, унапређивање и усавршавање живота грађана, један циновски рад, ипак, кад се исти систематски и са планом ради може и да се уради. То нам сведоче све остале вароши у другим земљама. На нашим пијацама, нема реда ни чистоте. Нити се ко брине за санитетски надзор и за пљачку у ценама. Млеко је водено и нема никога да дотера у ред млекаџије, да за скупе паре, често, не продају нашој деци заразу. Није дакле чудо, што жене траже учешћа у решавању општинских питања, јер се сав тај неред у првом реду обија о главу

женама, као матерама и домаћицама. Низ задатака врло важних за породицу и кућу решава се наопако, а низ се уопште и не решава. Глас жена могао би на небројено болесних тачака да укаже. Жене се питају: „да ли то тако мора да буде? људи веле, да мора, јер се нема новаца“. На ту досетљивост људи, ђа Иванић примећује, да људи за решавање важних проблема, немају никад новаца, али за једну ствар имају увек. А та ствар су избори. На изборе људи троше милиарде и не вичу нема се. Али ту није у питању рад, већ власт. — Кад комуналне проблеме не буду решавали партијски људи, који стоје на највишим местима управе, примају добре плате и вичу, да се не може оно, што се у целом свету може, већ кад проблеме буду решавали најспособнији комунални политичари и техничари, онда ће проблеми и бити решени. На тој новој стази, теже и жене да се са људима сретну и да у заједничком послу, поред способности и знања уложе и један максимум своје природне умешности и истрајности. Људи треба већ једном да увиде, да не могу све сами; што се у рату најбоље видело. Жена је показала да може све оно што се говорило да не може. А колико су жене способне и издржљиве на послу, нека послуже као најбољи доказ, наша хумана удружења жена, која су безброј друштвених проблема решила својом личном иницијативом, Нико тај рад не може порећи, а постигнути резултати су најбоља гаранција за будући рад жене у јавности. И када је већ економска невоља, и против воље човека, развалила врата дома и истерала жену на улицу, у вртлог борбе за живот, зашто онда људи и даље тој дужностима оптерећеној жени ускраћују права која за себе узимају. Зар није принцип демократије, да се сви чланови друштва, како мушки, тако и женски, који раде и сачињавају једну заједницу, питају о свима пословима заједнице? Зар једну жену као мајку не интересује каква ће бити просвета у држави, каква ће бити правда, хоће ли бити рат или мир итд? Но и поред принципа демократије, у нас има политичких странака, које су противне, да жене учествују у тим питањима. И увек као главни разлог износе један већ олињао аргуменат, како је жена заостала културно према мушкарцу Ти мудраци никад не објаснише, зашто може имати право гласа и последњи чобанин са Копаоника, а не може га имати једна академски образована жена. Тај чобанин културно није ништа

више од своје жене, па кад је право, да се он пита о свима пословима заједнице, зашто да то право нема и његова жена? Данас кад право гласа постоји у већини културних земаља, зашто да једна жена у Крањској, једна сељанка у Баварској, једна рударска радница у Шлезији, може гласати, па те државе, не само не пропадају, него напредују и утврђују демократску владавину и демократске установе. Какве запреке има, да то право изврши једна жена из Сипића, Подујева, Сиња, Бакра, Целја? Зар су наше жене на нижем ступњу од жена на страни? Наши мушкарци дају рђаву сведоџбу о самима себи, ако тако рђаво мишљење имају о својим мајкама, женама и сестрама. Српска жена није то заслужила и упозорује на г. Узуновића, који у свом експозеу, да би одбранио буџет, српску жену, у скупштини, по злу спомиње. Ако би смо каже г. Узуновић — упоређивали шта једна кућа плаћа држави порезу и шта све даје за разне ствари помаду и ђинђуве, ви би сте видели, да би тај буџет био много већи, него што се држави даје. „Он очински препоручује женским хуманим друштвима, да раде на сузбијању тога зла и да популаришу штедњу. Гђа Иванић не заступа ђинђуве и белило, нити тражи сразмеру између прихода и давања порезе, оних људи, који за једну ноћ прокоцкају више него што им је годишња плата, него упозорава, да у тој помади и ђинђувама има много од поквареног укуса мушкараца и да су они ти који теже да одрже жену у уверењу, да је њена вредност у белилу и ђинђувама. Свега тога нестаће, кад жена постане свесна своје важности за породицу и друштво. Женски покрет баш на томе и ради, да жену освести из стања коме је мушкарац одржава, не устручавајући се, да јој терете товари а права ускраћује. На крају гђа Иванић указује на потребу, да се изађе из Београда, Загреба и Љубљане и да је време да се заталаса женски свет у целој земљи. Треба да се заинтересују сва постојећа друштва жена за заједничку акцију, а потребно је захтевати, да се о једнаким правима жене и мушкараца изјасне све постојеће партије у нашој земљи. Видовданским уставом предвиђена је могућност, да се и жени да право гласа. Остављено је законодавцу, да у изборном закону реши то питање. И данас када се ради закон о општинама, жене треба све своје силе да напрегну, да им се тим законом признају бар права учешћа у општинским изборима. Полити-

чари су неповерљиви. Партије њихове већином, теоретски нису против тога права, али ништа и не раде, да се то право и призна жени. — Крајње је време да се отпочне једна широка акција у скупштини, у влади, у странкама. С друге стране, треба повести широку акцију међу женама у целој држави. Нигде није дошло до општег права гласа без рада и борбе, ни жене га неће добити дипломатским преговорима. Треба већ једном отпочети са организовањем зборова жена по целој земљи.

Ако будемо могле — завршује гђа Иванић — ту силу да организујемо, ако будемо могле да обавестимо жене о важности ове јавне дужности за породицу и друштво, ако добијемо широм целе земље присталице за ову борбу — ми ћемо и успети. И.

V.

Жена и женско право гласа.

Женски Покрет позвао је све политичке групе да пошаљу своје представнике који би одржали по једно предавање о статутима и главним идејама своје странке, и дали мишљење о уласку жена у политичке партије.

Демократска Странка одредила је г. Радосава Агатоновића, народног посланика, да одржи једно предавање у Женском Клубу.

Г. Агатоновић говорио је о горњој теми пред препуним просторијама Женског Клуба.

Одмах у почетку нагласио је да је делегиран од својих политичких пријатеља и од шефа странке, г. Љубе Давидовића, који се извинио што није могао сам лично доћи, јер је био спречен послом у Народној Скупштини.

Г. Агатоновић дели своје излагање у 3 дела:

1. Жена у породици, као мајка и стуб куће.

2. Жена у друштву, њен рад на социјалном и хуманом пољу.

3. Жена у политици.

Жене у породици, мајке, достојанствено су извршили свој задатак. Наш народ високо цени мајку и то се најбоље види из наших народних песама. За време овог великог и страшног рата наше жене, а нарочито Српкиње, показале су се у својој узвишености. Оцртава тежак положај жена које су на

своја слаба плећа примиле цео терет око одржавања своје куће, своје деце, свога имања, и које су се јуначки бориле са непријатељем одбијајући њихов штетан утицај на наш народ. Г. говорник усхићено узвикује: „Рат је изнео Српкињу у свој узвишености њеној. Не претерујем када кажем, да упоређивањем са осталим женама европских народа, наша жена извршила је тај свој задатак као жене само великих нација- Наше мајке и наше жене извршиле су задатак према својој нацији.“

Још од Средњег Века жене учествују у многим хуманим и културним пословима друштвеним. Бацајући брзо поглед на историју, Г. Агатоновић износи велики утицај жена на људе, а преко њих и на друштво. Помиње заслуге жена на извођењу великих револуционарних идеја за напредак човечанства за време Француске Револуције. То су чувени „салони“. Утицај жена је јак и моћан. Он је најлепше представљен оном митолошком сликом која представља оног храброг, непобедног, поносног Херкула како клечи пред Омфалом.

Многи мушкарци осећају, са зебњом и са завишћу, да жена сваког дана све више освоја терен.

Жена учествује у политици још од постанка човечанства. Цела дипломатска историја пуна је таквих примера. Наполеон био је под утицајем жена. Аустрија спроводи своју империјалистичку политику помоћу жена. Царица Евгенија тражи рат са Немачком. Француска ступа у рат, буде побеђена, а њен муж Наполеон III. губи престо. Сетимо се само грчке краљице и њеног утицаја на краља Константина, због кога је наш народ морао да иде кроз Албанију.

Жене су вршиле утицај, учествовале у политичком животу, али без одговорности.

Већ 1840. год. у Америци жене траже активно и пасивно право гласа. 1867. Стуар Мил тражи да се да право гласа женама, али у Горњем Дому предлог пропада.

У Француској после рата, предлог о праву гласа угасио се у сенату.

Мали народи решили су то питање без много борбе. Чешка, Аустрија, Финска, Пољска, Норвешка, Шведска, имају активно и пасивно право гласа за жене. Заузимањем Вилзоновим скоро све Америчке државе имају данас активно и пасивно право гласа.

А како је било код нас? Год. 1910. упућена је Народној Скупштини од стране социјалиста једна петиција у којој се тражи активно и пасивно право гласа за жене. Али тек после рата 1920. приликом претреса устава чл. 9, који говори ко има право гласа говори се понова о томе у Народној Скупштини. Тада се демократска странка изјаснила за право гласа жена, док су конзервативне наше странке биле против. И како су оне у већини, оне су однеле победу. Али само тај факат да се о томе дебатовало доказује да је питање сазрело и да је на дневном реду.

То питање се још увек расправља и то врло жучно расправља. Противници женског права гласа покушали су да докажу инфериорност жене помоћу антропологије, помоћу биологије, али својим радом и успехом жене су оборилe те теорије.

Постоје још и политички разлози, политичка целисходност. Многи тврде да жене нису за политику зато што су: интелектуално неразвијеније, подложне мистицизму, слабијих нерава, инфериорније. Али, зар нема људи који су инфериорнији од понеких жена, који су мистичнији, интелектуално неразвијенији?

Стојан Протић, који није био за право гласа жена, а који је тада закључио горе поменуту дебату у нашој скупштини рекао је, да је потребно нашу жену прво изједначити у закону, у појимању и у поступцима, па тек тада дати још право гласа.

Још Платон био је за изједначење, а Аристотело је рекао: „Слаба је она држава у којој је жена запостављена.“ Шпарта можда неби тако брзо пропала да у њој нису жене толико запостављене биле? Жена је прокрчила пут. И данас не постоји више питање: да ли треба дати жени право гласа него *кад јој га треба дати?*

Па и код нас је тако. Али тада противници износе аргуменат да наше жене нису довољно просвећене. Но. тада г. Агатоновић тврди, као човек који врло добро познаје наше село, да су код нас и мушкарац и жена на истом културном ступњу, да је тај ниво још врло низак, и да баш због тога треба сви да радимо на просвећивању оба пола нашег народа. За то тај разлог отпада.

Демократска Странка је на свом земаљском Конгресу 30.

а 31. октобра 1921., донела статут, у коме се налази у петом заглављу тачка 18. која гласи:

„Демократска Странка сматра за једну од главних потреба народних и државних рад на културном и интелектуалном развитку нашег женскиња. Она ће заложити сав свој утицај да се што брже изгладе друштвене, грађанске и политичке неједнакости, које тај развитак ометају и омогући остварење начела потпуне политичке равноправности мушких и женских.

Демократска Странка мисли да кроз истинско дело јединства, хармонирајући све разлике које је историја створила, од три гране нашег народа стварајући једно стабло, не може извршити без одговорног учешћа жене у политици. С тога се и тражи у 4. тачци поменутог програма *опште* једнако непосредно и тајно право гласа.

Једнакост људска пред законом је фундаментална потреба друштва, а Демократска Странка се бори за то.

„Пустите жене пред изборну урну па ћете видети да ни наша нација, ни наше јединство, ни наше друштво неће пропасти.“

С тим речима, уз бурно одобравање, завршио је г. Агатоновић свој говор.

В. Ј.

Белешке

Програм рада нове Управе Женског Покрета. Нова Управа Женског Покрета изабрана на редовној Скупштини 15-XI-1925 започела је свој рад са пуно лепих намера и много вере у њихово остварење.

Нова управа се нада да ће својим радом успети да задобије за своје идеје све оне жене па и све мушкарце способне да одбаце од себе старе предрасуде и заблуде. створене око имена Женског Покрета.

Женски Покрет је убеђен да све те предрасуде и све заблуде почињу услед непознавања основних идеја, рада и намера Женског Покрета. Нова управа радиће у овој години на томе да наше друштво ближе упозна са својим идејама и намерама а њен рад ће свакако допринети да многе предрасуде падну.

На својој првој редовној седници нова управа конститиисала се је на овај начин:

Председница: гђа Милева Милојевић, п. председнице: гђица Катарина Јовичић и гђа Милица Дедијер, секретари гђица Даринка Стојановић и гђа Даринка Мародић, благајник: гђица Олга Јосиповић.

Остале чланице распоређене су по групама установљеним ради лакше поделе рада, а свака од тих група ради на остварењу појединих идеја Женског Покрета.

Те идеје могу се резимирати у следећим основним мислима:

1. Изједначење жене са мушкарцем у приватном и јавном праву.

2. Једнак морал за човека и за жену.

3. Борба против проституције.

4. Једнак рад, једнака звања, једнака награда.

5. Заштита женске снаге с обзиром на њен природан позив.

6. Заштита деце и младежи.

7. Једнаки услови за васпитање мушке и женске деце.

8. Борба против алкохолизма; и као основ и битни услов за успех свих предњих идеја:

9. Просвећивање народа а поглавито жене.

Политичко правна група — којој је крајњи циљ изједначење жене са мушкарцем у приватним и јавним правима — примила је на себе ове дужности:

1. Да прати прилике унутрашње и спољне политике, да придобија што већи број женских организација за право гласа; да развија политичку свест код жена.

2. Да путем штампе разлаже идеје Женског Покрета о појединим политичким догађајима.

3. Да прати законодавни рад Народне Скупштине и у вези с тим да подноси евентуалне жалбе и представке меродавним факторима у смислу идеја Женског Покрета.

Идеја једнак морал за мушкарца и за жену окупила је око себе групу која се бави питањем ванбрачне мајке и детета, питањем проституције и испитивањем последица двојаког морала у друштву и породици.

Група за рад и позиве ради на питању изједначења жене са мушкарцем у раду, звањима и наградама. Дужност јој је да збира податке о томе колико жена у којој професији ради, у ком звању и са каквим наградама и да нотира све неправил-

ности које прате жену у њеном професионалном раду. Ово је потребно с тога да би се сваки протест од стране Женскога Покрета могао документовати и доказати.

На просвећивању народа, а поглавита жене, Женски Покрет има само да продужи, и ако материјална сресства дозволе, да разграна свој досадашњи рад. Домаћичке школе, организоване у многим крајевима наше државе од стране Ж. Покрета учиниле су врло много на просвећивању жена на селу. Тај успех нико, па ни највећи непријатељи Женског Покрета нису покушали да оспоре.

Историја домаћичких школа до сада је најсветлија страна у историји Женског Покрета.

Нова Управа Женског Покрета још жели да ступи у што ближи додир и сарадњу са свима својим редовним чланицама као и са свима женама које интересују питања феминизма. У томе циљу приређиваће један пут недељно интимне састанке на којима ће се дискутовати о појединим питањима која интересују Женски Покрет. Сем тога Управа Женског Покрета ставила је себи у дужност да успостави тешње везе са свима феминистичким организацијама у нашој земљи.

Најзад, једна од највећих жеља Управе Женског Покрета јесте организовање једне феминистичке библиотеке, која би свакако најефикасније послужила образовању жена у феминистичком духу. На жалост, за сада је ова библиотека само једна лепа жеља коју Управа не зна када ће моћи остварити јер не располаже довољним материјалним сретствима.

Остала питања која је Женски Покрет ставио у делокруг свога рада обрађује за сада заједнички цела Управа.

Женски покрет је свесан тешкоћа које ће га стално пратити у његовом развитку. Свесан је да је већина нашега друштва или нерасположена или равнодушна према његовим идејама и његовом раду, али је свесан и тога да ниједна новина до сада није освојила свет без борбе. Уверење у праведност његових захтева, даје му снаге да до краја истраје у борби коју је на себе преузео. **Д. Народић**

Osnivanje Ženskog Pokreta u Ljubljani. — 2-og januara o. g. održan je skup Slovenkinja u cilju osnivanja društva za zaštitu žene i njenih prava. Svečana sala ljubljanske gradske kuće, bila je prepuna zainteresovanih gospođa i gospođica bez razlike sta-

leža i političkih uverenja. Potrebno je naročito naglasiti važnu činjenicu, da su Slovenkinje, već na prvom sastanku, pored oduševljenog upisivanja i davanja obilnih priloga, sudelovale u diskusiji sa puno volje i razumevanja za javni rad žene.

Prisutne je toplo pozdravila gđica Alojzija Štebi, u svome razložnom govoru — karakteristika Slovenkinja — iznela je uzroke nejednakosti čoveka i žene pred zakonom, kao i teške posledice toga, podupirući svoja tvrdjenja i stvarnim primerima ukazujući na potrebu udruživanja žena, naročito je istakla potrebu jedinstva u radu sa beogradskim i zagrebačkim pokretom. I kako je cilj i zadatak njihovog društva isti, predlaže, da se društvo nazove istim imenom. Po pristanku skupa društvo je usvojilo ime „Ženski Pokret". Odmah je izabrana i uprava, kojoj je na čelu kao predsednica gđica Štebi sa još 20 odborkinja.

G-đa Milojević u ime beogradskog Ženskog Pokreta pozdravlja novo osnovano društvo, svim osećanjem svoje duše i radošću majke prema čedu. Razlozima koji ubeđuju, optužuje same žene kao vinovnika svoga zapostavljenog položaja u društvu; jer nisu — u svoje vreme — budnim okom stražara, bdile na međi svojih prava. Ali, ako je i propušten momenat za uzvik „stoj" ona ipak hrabro poziva „napred" u borbu za svoja prava, u borbu odlučnu i čvrstu.

G-đa Kočonda koja je takođe simpatično pozdravila društvo u ime zagrebačkog pokreta žena istakla je i naročito naglasila pored nužnosti zajedničkog rada još i jačanje rada naših organizacija u vezi sa radom internacionalnih feminističkih organizacija. U svom jezgrovitom govoru prikazala je ukratko i rad male Ženske Antante u Atini.

Posle pozdrava g-đe Kočonde, govorila je gđica Lackovićeva o radu beogradskog Ženskog Pokreta na prosvećivanju žene u narodu.

U veče na zajedničkoj čajanci nastavljeno je izmenjivanje intimnih misli o daljem zajedničkom radu žena u raznim pravcima. Gđica Lackovićeva umoljena od Slovenkinja iznosila je slike iz života naših seoskih devojčica, koje posećuju domaćičke škole.

Mi, koje smo te večeri gledale njihove svetle radoznale poglede i slušale njihovo neumorno: još, još, mogle smo da osetimo, koliko volje i neiscrpne energije unose u ženski pokret kao pobornice ženskih prava — naše drage Slovenkinje.

I to njihovo oduševljenje i razumevanje za ženski pokret utvrđuje nas u uverenju, da je naš rad dobio novog pomagača i svesnog borca za prava žene u ovoj državi. A.

МОЛЕ СЕ ПРЕТПЛАТ-

НИЦИ ДА ДО КРАЈА

МАРТА МЕСЕЦА

ИЗМИРЕ ПРЕТПЛАТУ

Женски покрет излази сваког 15 у месецу (изузев јула и августа). Претплата на Женски Покрет за 1926. годину износи 50·— дин.

Претплату примају повереници, а у Београду администратор у Женском Клубу, Вука Караџића 18.

Моле се претплатници да достављају сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими број до 25-од у месецу, нека га тражи накнадно од администрације.

Уредништво ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА моли све писце које интересују феминистичка питања да му шаљу чланке, реферате и белешке, који се односе на та питања.

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА, Београд, Вука Караџића 18.

Рукописи се не враћају.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ

Алексинац — Зорка Михајловић
Бијељина — Даринка Милутиновић, секретар К. С. С.
Велико Градиште — Мил. Живковић, предс. Ж. Подр.
Врњци — Ана Стижанин
Гиљане — Љубица Дечић
Гор. Милановац — Зора Ракићева, учитељица
Завидовић — Босна — Десанка Плавшић
Зајечар — Женска Подружина
Крушевац — Коло Срп. Сестара
Лазаревац — Мила Мијушковић
Лесковац — Евгенија Димић
Лозница — Дана Б. Ристића, председница Ж. Подрж.
Љубљана — Ćirila Štebi
Никшић — Станица Шаровић, учитељица
Неготин — Ана Пепић
Обреновац — Љубица С. Мићић пред. К. С. С.
Пазарић — Анка Капикул, учетељица
Пожаревац — Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друшт.
Прилеп — Даница Јовановић
Свилајнац — Зора Поповић
Сарајево — Војислав Јанковић
Сушак — Милица Видовић, председ. Доброт. Задр.
Сремска Митровица — Мила Стојнић п.председница Кола Српских Сестара
Ужице — Цвета М. Поповић
Чачак — Љубица Ј. Матић, благ. Жен. Подружине
Шабац — Јованка Ћосић
Суботица — Даница Радулашки

Власник: за Женски Покрет **Милица Дедијер**

Графички Уметнички Завод „ПЛАНЕТА“ Космајска 17. Тел. 6-61.